

Women's Role in Post-Disaster Housing Reconstruction: A Systematic Review

Atoosa Hassani¹

Zoheir Mottaki^{2*}

Morteza Adib³

 1. Ph.D Candidate in Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: a_hassani@sbu.ac.ir

 2. Assistant Professor, Department of Landscape Architecture and Reconstruction, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran, (Corresponding author).

 3. Assistant Professor, Department of Landscape Architecture and Reconstruction, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: m.adib@sbu.ac.ir

Email: z_mottaki@sbu.ac.ir

Abstract

Purpose: This study presents a systematic review of the scientific literature on post-disaster housing reconstruction, with a particular focus on the multifaceted roles of women. It aims to synthesize existing knowledge, analyze research trends, identify critical gaps, and highlight areas requiring further investigation. Moving beyond the conventional portrayal of women as passive victims of disasters, this study explores their active participation, agency, and leadership in rebuilding efforts while acknowledging the persistent vulnerabilities they encounter.

Methodology: Employing a systematic review approach, this study analyzes 32 selected articles from the Scopus and Web of Science databases. The review methodology follows established frameworks, drawing insights from Kitchenham and Charters (2007) and Bani Asadi et al. (2023). The research process involved: (1) defining rigorous inclusion and exclusion criteria, specifically focusing on women's roles in post-disaster housing reconstruction rather than broader disaster recovery efforts; (2) implementing a comprehensive search strategy using key terms; (3) systematically reviewing and coding selected articles based on methodologies, findings, and key concepts; (4) conducting content analysis, including word frequency analysis, co-occurrence analysis via VOSviewer, and a temporal analysis of publication trends; and (5) validating findings through expert consultation.

Findings: The analysis yielded several key insights:

The literature predominantly emphasizes vulnerability. Although terms like "women" and "disaster" were frequent due to the search parameters, the prevailing discourse primarily frames women as victims rather than active agents in reconstruction. This indicates a persistent gap in recognizing their leadership and agency in rebuilding efforts.

While vulnerability remains a focal point, the analysis identified an increasing, though still limited, acknowledgment of women's resilience, participation, and leadership in reconstruction processes. Co-occurrence analysis revealed nine thematic clusters: gendered vulnerabilities, social resilience, physical reconstruction of housing, policy and adaptive capacities, and community participation. These clusters indicate a slow but growing recognition of women's roles, moving beyond the perception of them as passive recipients of aid.

Received:
07/12/2024

Revised:
03/03/2025

Accepted:
04/03/2025

Early online access:
05/03/2025

Published:
01/10/2025

Atoosa Hassani¹

Zoheir Mottaki^{2*}

Morteza Adib³

Received:
07/12/2024

Revised:
03/03/2025

Accepted:
04/03/2025

Early online access:
05/03/2025

Published:
01/10/2025

The number of publications addressing women in post-disaster housing reconstruction has risen over time, particularly after 2019. This trend may reflect a broader global awareness of gender equality and its relevance to disaster recovery policies. However, given the study's limited sample size, caution is necessary when interpreting these patterns. Nevertheless, the increasing research interest signals the importance of integrating gender-sensitive approaches into reconstruction policies and academic discourse.

Research on this topic is geographically concentrated in the Americas, particularly in the U.S. and Canada, and in Asia, with a significant focus on Bangladesh. The prominence of Bangladesh likely stems from its high exposure to natural disasters and its evolving policy focus on disaster resilience. However, other regions remain underrepresented in the literature, highlighting the need for more geographically diverse research.

The journal *Disasters* emerged as the most prominent publication venue in this field, reflecting its specialized focus on disaster research. Other significant outlets include the *International Journal of Environmental Research and Public Health* and *Gender, Place & Culture*. This distribution of publications underscores the interdisciplinary nature of the research, showing increasing intersections between post-disaster reconstruction, gender issues, and the fields of public health, geography, and social sciences.

Expert consultation corroborated these findings, emphasizing the dominant focus on vulnerability and the relative scarcity of studies addressing women's active participation and leadership. Experts also highlighted the need for more qualitative research to capture women's lived experiences and contributions in diverse socio-cultural contexts.

Conclusion: This systematic review highlights the crucial yet often underexplored role of women in post-disaster housing reconstruction. While a growing body of literature acknowledges their contributions, the predominant narrative still focuses on their vulnerabilities rather than their agency and leadership. The findings reveal significant research gaps, particularly regarding women's involvement in decision-making, the long-term impacts of reconstruction policies on gender equality, and the intersection of cultural and socio-economic factors in shaping women's experiences.

Future research should prioritize longitudinal studies to assess the long-term effectiveness of policies and interventions, cross-cultural analyses to compare different regional approaches, participatory qualitative research to capture women's voices, and critical policy evaluations to identify best practices. Additionally, developing context-specific indicators to measure women's empowerment in reconstruction efforts will provide more tangible insights into progress and remaining challenges. By addressing these gaps, scholars and policymakers can contribute to more inclusive, equitable, and effective post-disaster housing reconstruction strategies. Recognizing and empowering women as key agents of change will not only improve disaster recovery outcomes but also foster greater resilience and social equity in affected communities.

Keywords: Housing reconstruction, Disaster, Women, Gender, Systematic review, Empowerment, Vulnerability.

نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سانحه: یک مرور نظام‌مند

آتوسا حسنی^۱

۱. پژوهشگر دوره دکتری معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
Email: a_hassani@sbu.ac.ir

زهیر متکی^{۲*}

۲. استادیار گروه معماری منظر و سوانح، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول).

مرتضی ادیب^۳

۳. استادیار گروه معماری منظر و سوانح، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
Email: m.adib@sbu.ac.ir

Email: z_mottaki@sbu.ac.ir

چکیده

هدف: هدف این مطالعه، بررسی نظام‌مند تولیدات علمی در حوزه بازسازی مسکن پس از سوانح با تأکید بر نقش و جایگاه زنان است، باهدف تحلیل وضعیت موجود، شناسایی روندهای پژوهشی و آشکارسازی شکاف‌های دانش در این حوزه.

روش‌شناسی: این پژوهش با بهره‌گیری از روش مرور نظام‌مند و تحلیل محتوای کمی و کیفی، ۳۲ مقاله منتخب از پایگاه‌های داده‌ای اسکوپوس و وب‌آوساینس را مورد بررسی قرار داده است. تحلیل داده‌ها شامل بررسی فراوانی واژگان، تحلیل هم‌رخدادی واژگان با استفاده از نرم‌افزار ووس ویور، تحلیل روند زمانی انتشار مقالات، شناسایی مجلات و کشورهای پیشرو و تحلیل شبکه‌های هم‌تألیفی بوده است. همچنین، برای اعتبارسنجی یافته‌ها و تکمیل تحلیل محتوا، از نظرات خبرگان بهره گرفته شده است.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که اغلب پژوهش‌های پیشین بر «آسیب‌پذیری» زنان در برابر سوانح تمرکز داشته‌اند و کمتر به «توانمندسازی» و «مشارکت فعال» آن‌ها در فرآیند بازسازی پرداخته‌اند. تحلیل روند زمانی نیز حاکی از افزایش علاقه‌مندی به این موضوع در سال‌های اخیر (به‌ویژه پس از ۲۰۱۹) است؛ بااین‌حال، این روند یکنواخت نبوده و متأثر از عواملی نظیر وقوع سوانح بزرگ و تغییر در سیاست‌های بین‌المللی بوده است. مجله «سوانح» بیشترین تعداد مقالات را در این زمینه منتشر کرده و کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه بنگلادش و برخی دانشگاه‌های خاص و فعال در این کشورها، سهم عمده‌ای در تولیدات علمی داشته‌اند.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش بر ضرورت توجه هرچه بیشتر به نقش فعال و توانمندی‌های زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح تأکید دارد و درعین‌حال، شکاف‌های پژوهشی قابل توجهی را در این زمینه آشکار می‌سازد. پر کردن این شکاف‌ها مستلزم انجام مطالعات بیشتر، به‌ویژه پژوهش‌های طولی، مطالعات تطبیقی بین فرهنگی و پژوهش‌های کیفی عمیق با رویکرد مشارکتی است. همچنین، توسعه سیاست‌ها و برنامه‌های بازسازی با حساسیت جنسیتی از دیگر الزامات مهم در این حوزه به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: بازسازی مسکن، سوانح، زنان، جنسیت، مرور نظام‌مند، توانمندسازی، آسیب‌پذیری.

صفحه ۲۷۲-۲۳۵

دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۷

بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۱۳

پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۴

زودآیند: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵

انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹

مقدمه و بیان مسئله

سوانح طبیعی، نه تنها موجب تخریب‌های کالبدی و زیربنایی گسترده می‌شوند، بلکه پیامدهای عمیقی بر انسجام اجتماعی و روابط میان افراد برجا می‌گذارند. بالین حال، بررسی ادبیات مرتبط نشان می‌دهد که تمرکز مطالعات عمدتاً بر جنبه‌های فنی سوانح معطوف بوده و ابعاد اجتماعی و نابرابری‌های ناشی از این وقایع کمتر مورد توجه قرار گرفته است (Cox, 1998). بسیاری از پژوهش‌های سوانحی همچون زلزله، فوران‌های آتش‌فشانی، سیل، طوفان و پاندمی‌ها را به گونه‌ای تحلیل می‌کنند که گویی اثرات این رویدادها بر تمامی اعضای جامعه یکسان است، درحالی‌که شواهد نشان می‌دهد تفاوت‌های جنسیتی، اجتماعی و اقتصادی، سطح آسیب‌پذیری گروه‌های مختلف را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد.

مطالعات پیشگام در دهه ۱۹۸۰، ازجمله پژوهش‌های ریورز (Rivers, 1982) و دوفکا (Dufka, 1988)، نشان دادند که زنان، به‌ویژه در جوامع در حال توسعه، به دلیل فقر و مسئولیت‌های خانوادگی، با چالش‌های بیشتری در فرایند بازسازی و بازتوانی پس از سوانح مواجه هستند. بالین وجود تا اوایل دهه ۱۹۹۰، رویکرد جنسیتی به‌طور جامع در مطالعات سوانح لحاظ نشده بود (Anderson, 1994; Cox, 1998). از آن زمان تاکنون پژوهش‌های متعددی به بررسی تفاوت‌های جنسیتی در مواجهه با سوانح پرداخته‌اند که نتایج آن‌ها نشان‌دهنده آسیب‌پذیری بیشتر زنان در برابر این وقایع است.

یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهند که در بسیاری از سوانح، نرخ مرگ‌ومیر و پیامدهای منفی بر سلامت زنان به‌طور قابل توجهی بالاتر از مردان است (Akerkar, 2007; Bradshaw & Fordham, 2013; Oxfam, 2005). علاوه بر این، شواهد حاکی از آن است که وقوع سوانح می‌تواند منجر به افزایش خشونت علیه زنان (Fisher, 2010; Seager, 2014)، تشدید نابرابری‌های اقتصادی (Bradshaw & Fordham, 2013; Llorente-Marrón et al., 2020-a) و افزایش آسیب‌پذیری اجتماعی آنان شود (Llorente-Marrón et al., 2020-b). بررسی‌های اخیر نشان می‌دهد که این نابرابری‌های جنسیتی نه تنها در مرحله وقوع سانحه، بلکه در تمامی مراحل مواجهه، امداد رسانی و بازسازی^۱ نیز به وضوح مشهود است (Pérez-Gañán et al., 2022).

در سال‌های اخیر، برخی از پژوهش‌ها به جای تأکید یک‌سویه بر آسیب‌پذیری زنان در شرایط بحرانی، به واکاوی ظرفیت‌های آنان در مواجهه با سوانح پرداخته و نقش‌آفرینی فعال زنان را در این موقعیت‌ها برجسته ساخته‌اند (Paton & Johnston, 2017; Yumarni & Amaratunga, 2018). این مطالعات، با عبور از رویکردهای سنتی، نشان داده‌اند که زنان نه تنها در مقام گروهی آسیب‌پذیر، بلکه به مثابه کنشگرانی مؤثر، در فرآیندهای امداد رسانی، باز توانی و بازسازی پس از سوانح ایفای نقش می‌کنند.

افزون بر این، تحلیل‌های همبستگی انجام‌شده در پژوهش‌های اخیر، به بررسی رابطه میان جنسیت و سایر متغیرهای اثرگذار پرداخته‌اند. برای نمونه، تفاوت‌های تجربه و نیازهای زنان و مردان، بسته به عامل سن (Baytiyeh, 2020; Kawachi et al., 2017; Brolles et al., 2017) و یا برحسب تنوع عملکردی (Phibbs et al., 2014) مورد ارزیابی قرار گرفته است. همچنین، در جوامعی که از نظر قومیتی و نژادی تنوع بالایی دارند، جنسیت در تعامل با سایر شاخص‌های هویتی همچون نژاد و قومیت، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری پیامدهای سوانح ایفا می‌کند (Gaillard et al., 2015; Gotham & Cheek, 2017). به علاوه، ادبیات اخیر با ورود به مقوله تنوع جنسی، این

حوزه را از چارچوب دوگانه نگرانی جنسیتی فراتر برده و به ابعاد گسترده تری از تأثیرپذیری و کنشگری گروه‌های مختلف پرداخته است (Gaillard et al., 2017; Rushton et al., 2021-b).

در این راستا، بلافاصله پس از رخداد یک سانحه شرايطی منحصربه‌فرد برای مشاهده و تحلیل رفتارهای اجتماعی فراهم می‌شود. در چنین موقعیت‌هایی، بسیاری از تصمیمات فوری باید بر پایه این رفتارها اتخاذ گردد تا بهینه‌سازی اقدامات و هماهنگی‌های امدادی در اولویت قرار گیرد. جالب آن‌که بخش قابل توجهی از این وظایف، با حوزه‌هایی که زنان در زندگی روزمره خود به آن‌ها مشغول‌اند، هم‌پوشانی دارد. باین‌حال، گفتمان غالب در ادبیات علمی، عمدتاً مردان را به‌عنوان ناجیان اصلی در فرایندهای پس از سانحه بازنمایی کرده است (Cox, 2018; Rushton et al., 2021-a; Tyler & Fairbrother, 2013). این روایت عمدتاً در چارچوب سازمان‌های امدادی ساختاریافته‌ای همچون نیروهای نظامی، آتش‌نشانی و خدمات حفاظت مدنی که اغلب مردسالار هستند، شکل گرفته و تقویت شده است. رسانه‌ها نیز با تأکید بر این انگاره، تصویر مردان را به‌عنوان نقش‌آفرینان اصلی در شرایط بحرانی برجسته ساخته‌اند (Ali, 2014; Cox et al., 2008; Quigley & Quigley, 2013).

این در حالی است که نقش زنان در فرایندهای تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، طراحی و به‌ویژه تأمین مسکن پس از سوانح، ضرورتی انکارناپذیر دارد. علاوه بر این، شواهد حاکی از آن است که زنان همواره از جایگاهی قابل توجه در کشور برخوردار بوده‌اند (محمودی، م. و سودایی، ب.، ۱۴۰۲). جایگاه محوری آنان در مدیریت خانواده و زیست‌بوم‌های اجتماعی، آنان را به کنشگرانی کلیدی در ساماندهی و اجرای برنامه‌های بازسازی بدل می‌سازد (Meyer, 2020). از این‌رو، بازاندیشی در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با باز توانی جوامع سانحه دیده، مستلزم گنجاندن رهیافتی جامع و جنسیت محور در فرایندهای تصمیم‌سازی و اجرا است.

پژوهش حاضر، با نگاهی نظام‌مند^۱ ادبیات علمی در حوزه «زنان و سوانح» را بررسی کرده و نحوه بازنمایی نقش آنان را در اسناد و مطالعات مربوط به بازسازی مسکن پس از سوانح واکاوی می‌کند. یافته‌های این پژوهش، علاوه بر شناسایی شکاف‌های پژوهشی و نواقص مطالعاتی، می‌تواند جایگاه علمی کشورها را در این حوزه روشن ساخته و اهمیت تولیدات علمی پیشین و روندهای کنونی را تبیین کند. بر همین اساس، پژوهش حاضر به این پرسش اصلی که «نحوه پرداختن تولیدات علمی به موضوع نقش و جایگاه زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح، چگونه است؟» پاسخ خواهد داد و پرسش‌های فرعی نیز در بخش‌های بعدی موردبررسی قرار خواهند گرفت.

پرسش‌های پژوهش

۱. تولیدات علمی مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح چه الگوها و محورهای محتوایی را دنبال کرده‌اند؟
۲. سیر تحول و روند تکامل مطالعات مرتبط با جایگاه زنان در فرایند بازسازی مسکن پس از سوانح طی دهه‌های اخیر با توجه به عوامل کلیدی یا رویدادهای جهانی مؤثر بر این تغییرات چگونه بوده است؟
۳. کدام مجلات علمی بیشترین سهم را در انتشار پژوهش‌های مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح داشته‌اند؟
۴. پیشگامی علمی (قاره‌ها، کشورها، دانشگاه‌ها و پژوهشگران برجسته) در حوزه نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح چگونه توزیع شده است؟

چارچوب نظری

استفاده از مطالعات علم‌سنجی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای تحلیل و ارزیابی وضعیت انتشار مقالات علمی، در دهه‌های اخیر رشد چشمگیری داشته است. مفهوم علم‌سنجی که در اصل از کتاب‌سنجی منشأ گرفته است، نخستین بار توسط پریچارد^۱ در سال ۱۹۶۹ مطرح شد و سپس به‌واسطه پیشرفت فناوری‌های رایانه‌ای و اینترنت به رشته‌ای گسترده‌تر تبدیل شد (Merigó & Yang, 2017). این نوع مطالعات در تحلیل کمی و کیفی وضعیت علمی پژوهشگران، دانشگاه‌ها و سازمان‌های پژوهشی کاربرد وسیعی داشته و به درک و نمایش بصری معیارهای خاص مرتبط با ادبیات علمی کمک کرده‌اند (Alfonzo et al., 2014).

شاخص‌های علم‌سنجی، مانند تعداد کل مقالات، تعداد کل استنادات، نسبت استناد به مقالات و مقالات پر استناد، ابزارهای کلیدی در ارزیابی و رتبه‌بندی علمی محسوب می‌شوند (Möller et al., 2016). این شاخص‌ها، با ارائه دیدگاه‌های جامع در مورد کمیت و تأثیر محصولات علمی، امکان تحلیل سیر تحولات علمی در بازه‌های زمانی طولانی و مقایسه عملکرد زیرگروه‌های پژوهشی مختلف را فراهم می‌آورند (Khalaj et al., 2020).

امروزه، با پیشرفت فناوری‌های تحلیلی، روش‌های نوینی مانند تحلیل هم‌رخدادی واژگان در علم‌سنجی موردتوجه قرار گرفته‌اند. روش تحلیل هم‌رخدادی واژگان که نوعی تحلیل محتوای کمی است، امکان ترسیم نقشه‌های علمی را فراهم می‌کند (رئیس زاده و کرمعلی، ۱۴۰۱). در این روش، واژگان مرتبط که به‌طور مکرر در متون علمی مشترک رخ می‌دهند، به‌عنوان شاخصی برای شناسایی ارتباط معنایی بین موضوعات و کشف پیوندهای میان حوزه‌های مختلف علمی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

استفاده از این روش‌ها در بهینه‌سازی توازن بودجه پژوهشی، افزایش کارایی پژوهش‌ها و شفاف‌سازی مسیر پژوهش‌های آتی، تأثیر انکارناپذیری داشته است. در همین راستا، پایگاه‌های معتبر نظیر وب‌آوساینس^۲، اسکوپوس^۳ و گوگل اسکالر^۴ به‌عنوان منابع اصلی داده برای تحلیل‌های علم‌سنجی مورد استفاده قرار می‌گیرند (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۴۰۲).

به‌طورکلی، علم‌سنجی به‌عنوان یک روش چندبُعدی، علاوه بر تحلیل کمی مقالات، امکان شناسایی خوشه‌های موضوعی توسعه‌یافته و در حال ظهور را نیز فراهم می‌سازد. این قابلیت‌ها، علم‌سنجی را به ابزاری راهبردی برای سیاست‌گذاری علمی، رتبه‌بندی مراکز پژوهشی و ارتقای درک از پویایی‌های علمی تبدیل کرده است. بااین‌حال، اگرچه در چند دهه گذشته پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه «زنان و سوانح» در مجامع علمی داخلی و جهانی روبه‌پیشرفت بوده؛ اما هیچ تلاشی برای ارزیابی علمی این حوزه و شناسایی کمبودهای آن انجام‌نشده است. بدین منظور پژوهش حاضر به ارزیابی و شناسایی جایگاه این حوزه در میان پژوهشگران پرداخته است. هدف از این تلاش ایجاد اثرگذاری بر توسعه حوزه مذکور در پژوهش‌های آتی است.

پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی در سال‌های اخیر تلاش کرده‌اند تا از منظری عمیق‌تر به نقش زنان در مدیریت بحران، بازسازی و سازگاری با پیامدهای سوانح بپردازند. ازجمله این پژوهش‌ها، مطالعه‌ای که احمدی مرزآله و پیروی (Ahmadi

1 . Pritchard
2 . Web of Science
3 . Scopus
4 . Google Scholar

Marzaleh et al., 2023) تحت عنوان «سلامت باروری زنان در سوانح: یک مرور نظام‌مند^۱»، انجام داده‌اند، به بررسی وضعیت ارائه خدمات سلامت باروری در شرایط اضطراری پرداخته است. این پژوهش با تحلیل ۲۱۳ مقاله منتشرشده در فاصله سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۲، درنهایت ۷ مقاله که بیشترین ارتباط را با اهداف پژوهش داشتند، انتخاب کرده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که در شرایط جابه‌جایی‌های گسترده پس از سوانح، تأمین دسترسی زنان به خدمات استاندارد سلامت باروری یک ضرورت اساسی است. بااین‌حال، عواملی همچون کمبود آگاهی، عدم حمایت‌های سازمانی، فقدان تجهیزات حفاظتی و موانع فرهنگی از جمله چالش‌های کلیدی در این حوزه به شمار می‌آیند. همچنین، زنان و دختران که در شرایط اضطراری به‌عنوان گروه‌های اجتماعی آسیب‌پذیرتر شناخته می‌شوند، در معرض تهدیدهای جدی برای سلامت جسمی و روانی خود قرار دارند.

در پژوهشی دیگر، پرز-گانان و همکاران (Pérez-Gañán et al., 2022) با استفاده از مرور نظام‌مند و بر اساس دستورالعمل‌های پریزما^۲ ۲۰۲۰، به بررسی نقش فعال زنان در مدیریت بحران، به‌ویژه در اقدامات تخلیه اضطراری پس از سوانح طبیعی از نظر علوم اجتماعی پرداخته‌اند. این مطالعه که شامل تحلیل ۲۵ مقاله علمی است، نشان می‌دهد که برخلاف کلیشه‌های رایج، زنان در عملیات نجات و حمایت از افراد تحت سرپرستی خود، به‌ویژه کودکان و افراد وابسته، نقشی محوری ایفا می‌کنند. یافته‌های پژوهش تأکید دارند که به دلیل نقش‌های سنتی مراقبتی، زنان عمدتاً با ایجاد شبکه‌های اجتماعی غیررسمی و فعالیت‌های جمعی، به مقابله با بحران می‌پردازند. بااین‌وجود، محدودیت در دسترسی به اطلاعات، قدرت تصمیم‌گیری و منابع حمایتی موجب افزایش آسیب‌پذیری آن‌ها می‌شود. این مطالعه بر ضرورت مشارکت فعال زنان در سیستم‌های هشدار اولیه، سیاست‌گذاری‌های مدیریت بحران و برنامه‌های تصمیم‌گیری تأکید کرده و نشان می‌دهد که تحلیل‌های جنسیتی عمیق‌تر در این حوزه، به درک بهتری از چالش‌ها و فرصت‌های زنان در شرایط اضطراری کمک خواهد کرد.

علاوه بر این، ناهار و تاج‌الدین (Nahar & Tajuddin, 2022) در پژوهشی با عنوان «بررسی نظام‌مند راهبردهای سازگاری زنان در مواجهه با سوانح ناشی از تغییرات اقلیمی^۳»، به واکاوی استراتژی‌های تطبیقی زنان در مقابله با این پدیده پرداخته‌اند. این مطالعه پس از غربالگری ۶۹۵ مقاله، درنهایت ۱۹ مقاله را انتخاب و یافته‌ها را بر اساس راهبردهای مختلف سازگاری زنان دسته‌بندی کرده است. نتایج نشان می‌دهد که علی‌رغم محدودیت‌های اجتماعی و مسئولیت‌های خانوادگی، زنان توانایی بالایی در توسعه و اجرای راهکارهای کارآمد برای مقابله با پیامدهای تغییرات اقلیمی دارند. این پژوهش نشان می‌دهد که آگاهی بومی و ارتباط نزدیک زنان با محیط‌زیست، آنان را به کنشگرانی کلیدی در فرآیند سازگاری با سوانح اقلیمی بدل کرده است. بااین‌حال، عواملی همچون روابط قدرت، نابرابری‌های جنسیتی، دسترسی محدود به آموزش و اطلاعات، نبود حقوق مالکیت، محدودیت‌های جابه‌جایی و کمبود منابع اقتصادی، موانعی جدی در مسیر بهره‌گیری از ظرفیت‌های زنان برای تطبیق با سوانح اقلیمی به شمار می‌روند. درنتیجه، این پژوهش بر ضرورت توانمندسازی زنان در کاهش اثرات تغییرات اقلیمی و تقویت سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر عدالت جنسیتی در مدیریت سوانح تأکید می‌کند.

مطالعات اخیر نشان می‌دهند سوانح طبیعی نه تنها پیامدهای زیست‌محیطی و اقتصادی مخربی به همراه دارند، بلکه تأثیرات عمیقی بر سلامت جسمی و روانی، امنیت و جایگاه اجتماعی زنان برجا می‌گذارند. در این راستا، پژوهش

1. Women's Reproductive Health in Disasters: A Systematic Review

2. PRISMA

3. A Systematic Review on Women's Disaster Adaptation Strategies in Changing Climate

تورستون و همکاران (Thurston et al., 2021) با عنوان «مخاطرات طبیعی، سوانح و خشونت علیه زنان و دختران: یک مرور نظام‌مند جهانی با روش‌های ترکیبی»^۱ به بررسی ادبیات علمی مرتبط با ارتباط میان سوانح ناشی از مخاطرات طبیعی و افزایش خشونت علیه زنان و دختران پرداخته است. این مطالعه که از روش مرور نظام‌مند بهره گرفته، نشان داده است که افزایش استرس‌های اجتماعی و اقتصادی ناشی از سوانح، محیط‌های پرخطری را ایجاد کرده و نابرابری‌های جنسیتی را تشدید می‌کند. این عوامل در کنار هم سبب افزایش خشونت علیه زنان و دختران می‌شوند. نتایج این پژوهش همچنین بر ضرورت اتخاذ سیاست‌های مدیریت بحران حساس به جنسیت تأکید کرده و پیشنهاد داده است که هماهنگی میان نهادهای مختلف به‌منظور پیشگیری از خشونت و کاهش پیامدهای بهداشتی آن افزایش یابد.

در پژوهشی دیگر، فاطیما و همکاران (Fatema et al., 2021) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیرات بهداشتی و عوامل خطر مؤثر بر زنان در جنوب و جنوب شرق آسیا پس از سوانح طبیعی»^۲، با مرور نظام‌مند ۱۶ مقاله مرتبط، به تحلیل چالش‌های بهداشتی زنان در این مناطق پرداخته‌اند. یافته‌های این مطالعه نشان داده است که زنان در دوران پس از بحران با مشکلات جدی در سلامت جسمی و روانی مواجه می‌شوند. جنسیت زنانه، گروه سنی بزرگسال، عدم تحصیلات رسمی، فقر و وضعیت اقتصادی نامساعد، مشکلات جسمی پیشین و فقدان اعضای خانواده از جمله عواملی هستند که میزان آسیب‌پذیری زنان را در شرایط بحرانی افزایش می‌دهند. این پژوهش، تدوین سیاست‌های مدیریت سلامت زنان در دوره‌های پیش، حین و پس از سوانح طبیعی را ضروری دانسته است. علاوه بر این، فاطیما و همکاران (Fatema et al., 2019) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «آسیب‌پذیری‌های مرتبط با سلامت زنان در سوانح طبیعی: پروتکل مرور نظام‌مند»^۳، به بررسی نظام‌مند آسیب‌پذیری‌های جسمی و روانی زنان در مواجهه با سوانح پرداخته‌اند. این مطالعه که بر پایه داده‌های گردآوری‌شده از پنج پایگاه پژوهشی سلامت انجام‌شده، در تلاش است الگوهای آسیب‌پذیری زنان را در سطح جهانی شناسایی کرده و راهکارهایی برای کاهش این چالش‌ها پیشنهاد دهد. یافته‌های این پژوهش، شکاف‌های تحقیقاتی موجود را برجسته ساخته و بر لزوم سیاست‌گذاری‌های بهداشتی متناسب با نیازهای زنان در شرایط بحرانی تأکید دارد.

مرور پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که موضوع زنان و سوانح به‌طور فزاینده‌ای موردتوجه قرار گرفته و مطالعات مختلفی به بررسی چالش‌های اجتماعی، بهداشتی و امنیتی زنان در شرایط اضطراری پرداخته‌اند. این پژوهش‌ها تأکید دارند که زنان، علاوه بر آسیب‌پذیری در سوانح، نقش کلیدی در مدیریت بحران، سازگاری با شرایط اضطراری و ایجاد شبکه‌های حمایتی اجتماعی ایفا می‌کنند. با این حال، تاکنون پژوهش‌های محدودی به بررسی نقش زنان در فرآیند بازسازی کالبدی پس از سوانح پرداخته‌اند. مقاله حاضر با اتخاذ رویکردی نظام‌مند، به ارزیابی تولیدات علمی مرتبط با بازسازی مسکن پس از سوانح پرداخته و بر نقش زنان در این فرآیند تأکید دارد. درحالی‌که پژوهش‌های پیشین عمدتاً بر جنبه‌های اجتماعی، بهداشتی و امنیتی متمرکز بوده‌اند، این مطالعه بر ابعاد کالبدی بازسازی و جایگاه زنان در این فرآیند تمرکز دارد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری کمک کند تا رویکردهای جامع‌تری برای حضور زنان در فرآیند بازسازی اتخاذ کنند و این بخش مغفول مانده را در مدیریت سوانح موردتوجه بیشتری قرار دهند.

1. Natural hazards, disasters and violence against women and girls: a global mixed-methods systematic review.
2. Health Impact and Risk Factors Affecting South and Southeast Asian Women Following Natural Disasters: A Systematic Review
3. Women's health-related vulnerabilities in natural disasters: a systematic review protocol

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش، به‌منظور بررسی نظام‌مند ادبیات علمی پیرامون بازسازی مسکن پس از سانحه با تأکید بر نقش زنان، مقالات منتشرشده در مجلات علمی معتبر بین‌المللی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته‌اند. این بررسی باهدف جمع‌بندی دانش پیشین، شناسایی شکاف‌های پژوهشی و درک روندهای مطالعاتی پیشین انجام‌شده است (Marangunić & Granić, 2015). چارچوب روش‌شناختی پژوهش حاضر با الهام از پژوهش مروری بانی اسدی و همکاران (Baniasadi et al., 2023) و اجرای دستورالعمل کیچنهام (Kitchenham, 2007) پایه‌ریزی شده است. این چارچوب شامل سه مرحله اساسی است: ۱. شناسایی معیارهای ورود و خروج ۲. منابع داده و راهبرد جستجو ۳. کدگذاری و تحلیل داده‌ها.

- تعیین معیارهای ورود و خروج: به‌منظور انتخاب مقالات مرتبط، معیارهای مشخصی برای ورود و خروج اسناد علمی تعیین شد (جدول ۱).

جدول ۱. معیارهای ورود و خروج مقالات جستجو شده

معیارهای ورود	معیارهای خروج
باید سه حوزه انسان (زن)، کالبد (محل زندگی در سطح مسکن) و شرایط بحرانی (رخداد سانحه) را شامل شود.	در مرحله بازسازی پس از رخداد سانحه نباشد.
باید به زبان انگلیسی نوشته شده باشد.	جامعه آماری آن زنان نباشند.
باید تمام متن مقاله در دسترس باشد.	به زبانی غیر از انگلیسی منتشر شده باشد.
در مرحله بازسازی پس از رخداد سانحه باشد.	فقط بخشی از مقاله در دسترس باشد.

در این پژوهش، مقالاتی موردپذیرش قرار گرفتند که به بررسی سه بُعد اساسی، یعنی انسان (زن)، کالبد (محل زندگی در سطح مسکن) و شرایط بحرانی (رخداد سانحه) پرداخته باشند. همچنین، تنها مقالاتی که به زبان انگلیسی منتشرشده و متن کامل آن‌ها در دسترس بوده، در تحلیل نهایی لحاظ شدند. در مقابل، مقالاتی که تنها به مراحل پیش از سانحه پرداخته یا جامعه آماری آن‌ها زنان را شامل نمی‌شد، از فرایند بررسی کنار گذاشته شدند.

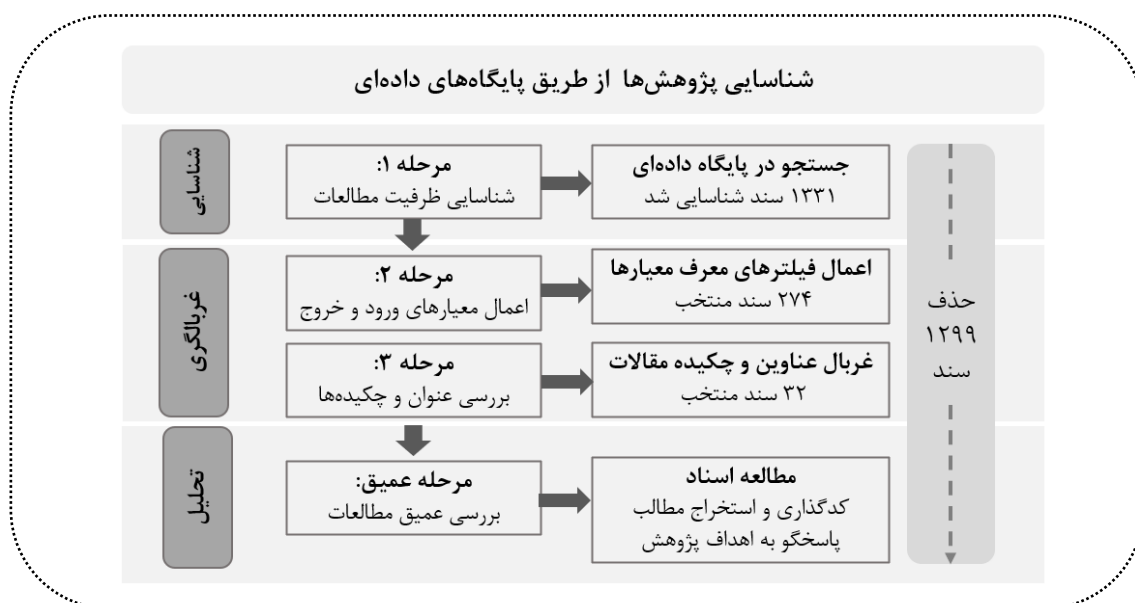
- منابع داده و راهبرد جستجو: به‌منظور استخراج و تحلیل مقالات مرتبط، جستجوی نظام‌مند در پایگاه‌های بین‌المللی وب‌آوساینس و اسکوپوس انجام شد. این فرایند، مطابق با دستورالعمل پریزما و در تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۴۰۳ انجام گرفت. باهدف حفظ جامعیت پژوهش، هیچ محدودیت زمانی برای انتخاب مقالات در نظر گرفته نشد. راهبرد جستجو بر مبنای سه مؤلفه اصلی پژوهش، یعنی جنسیت (زن)، شرایط بحرانی (سانحه) و فضای کالبدی (مسکن) طراحی شده و برای هر یک از این مؤلفه‌ها، از کلیدواژه‌های مرتبط و مترادف‌های آن‌ها همراه با عملگرهای منطقی^۱ استفاده گردید:

("Women" OR "Gender") AND "disaster" AND ("Housing" OR "Reconstruction" OR "House" OR "Home")

در این ترکیب، عملگر "OR" برای تلفیق مترادف‌ها و عملگر "AND" برای ترکیب سه حوزه اصلی به کار گرفته شد. همچنین، از پرانتز برای تعیین اولویت عملگرها استفاده گردید تا اطمینان حاصل شود که تمام جنبه‌های پژوهش در نتایج جستجو پوشش داده شده است. پس از جستجوی اولیه در پایگاه‌های بین‌المللی اسکوپوس و وب‌آوساینس به

1 . Boolean operators

ترتیب تعداد ۴۴۸ و ۸۸۳ سند بازایی شد. در مرحله غربالگری، ابتدا فیلتر نوع مدرک (مقاله^۱) اعمال شد که در پایگاه وب‌آوساینس تعداد اسناد را به ۴۱۹ کاهش داد. سپس، فیلتر زبان (انگلیسی) اعمال شد که تغییری در تعداد اسناد ایجاد نکرد. در گام بعد، فیلتر «حوزه پژوهش» برای انتخاب مقالات مرتبط اعمال شد. در وب‌آوساینس، حوزه‌های «اکولوژی علوم محیطی^۲»، «مطالعات زنان^۳»، «مطالعات شهری^۴»، «معماری^۵»، «مهندسی^۶»، «هنر^۷» و «فناوری ساختمان‌سازی^۸» و در اسکوپوس، حوزه‌های «علوم محیطی^۹»، «مهندسی^{۱۰}» و «هنر و علوم انسانی^{۱۱}» انتخاب شدند. دلیل انتخاب این حوزه‌ها ارتباط مستقیم آن‌ها با موضوع پژوهش بود؛ به‌ویژه تأثیرات سوانح بر سکونت‌گاه‌های انسانی، نقش و تجربیات زیسته زنان در شرایط بحرانی و همچنین ملاحظات معماری، مهندسی و اجتماعی در بازسازی مسکن پس از سانحه. بعد از اعمال این فیلترها، تعداد مقالات در وب‌آوساینس به ۹۱ و در اسکوپوس به ۲۹۸ کاهش یافت. در پایگاه اسکوپوس نیز پس از اعمال فیلتر نوع مدرک و زبان، تعداد اسناد به ۱۸۳ تقلیل یافت. پس از ادغام نتایج دو پایگاه، مجموعاً ۳۸۹ مقاله به دست آمد. با استفاده از نرم‌افزار مندلی^{۱۲}، اسناد تکراری شناسایی و حذف و درنهایت ۳۲ مقاله برای بررسی‌های بعدی انتخاب شدند. در مرحله بررسی صلاحیت، عناوین و چکیده‌های این مقالات مطالعه شد تا موارد غیر مرتبط حذف گردد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد مراحل جستجو و اصلاح در این پژوهش بر اساس موارد گزارشگری ترجیحی برای مرورهای نظام‌مند پریزما انجام شد. شکل ۱، نمودار جریان پریزما را در این پژوهش نشان می‌دهد.

شکل ۱. نمودار روش کار بر اساس دستور کار پریزما

- 1 . Article
- 2 . Environmental Acience Ecology
- 3 . Women studies
- 4 . Urban Studies
- 5 . Architecture
- 6 . Engineering
- 7 . Construction Building Technology
- 8 . Environmental Science
- 9 . Arts and Humanities
- 10 . Mendeley

- کدگذاری و تحلیل داده‌ها: در این مرحله، داده‌های حاصل از بررسی مقالات منتخب، با استفاده از روش کدگذاری در نرم‌افزار اطلس تی. آی.^۱ (نسخه ۹) تحلیل شدند. این نرم‌افزار که توسط شرکت «توسعه نرم‌افزار علمی»^۲ ارائه شده است، امکان استخراج، سازماندهی و مدیریت داده‌های کیفی را فراهم می‌کند. در فرایند کدگذاری، محتوای مقالات بر اساس محورهای کلیدی پژوهش، شامل نقش زنان در بازسازی پس از سانحه، ابعاد کالبدی مسکن و شرایط بحرانی سوانح تحلیل شدند. در جدول ۲، فهرست مقالات منتخبی که در فرایند تحلیل کیفی موردبررسی قرار گرفتند، ارائه شده است. این مقالات بر اساس معیارهای از پیش تعیین شده انتخاب و در نرم‌افزار اطلس تی. آی. دسته‌بندی شدند.

جدول ۲. لیست مقالات منتخب برای بررسی

کد	عنوان مقاله	کد	عنوان مقاله
۱	آیا مهاجرت مردان به خارج از کشور با مشارکت زنان در بازسازی پس از سوانح مرتبط است؟ شواهدی از نپال پس از زلزله گورخا ۲۰۱۵ ^۳	۲	موانع بهداشت قاعدگی زنان در شرایط بحران و جابه‌جایی مکرر: یک مطالعه کیفی ^۴
۳	تغییر در آسیب‌پذیری و واکنش به سوانح طوفان در مناطق ساحلی بنگلادش ^۵	۴	آسیب‌پذیری مبتنی بر جنسیت و ظرفیت سازگاری در مناطق ساحلی مستعد سوانح از دیدگاه تقاطع گرایی ^۶
۵	نامنی و چانه‌زنی پدرسالارانه: تجربه‌های زنان در مسکن بازسازی شده پس از زلزله وان ۲۰۱۱ ^۷	۶	انرژی خورشیدی زندگی‌ها را روشن و تاب‌آوری جوامع جغرافیایی پرچالش در بنگلادش را تقویت می‌کند ^۸
۷	تقاطع گرایی، جنسیت و جابه‌جایی ناشی از پروژه در شهرهای غیررسمی: مبارزه بر سر توسعه سیستم آب‌های طوفانی در لس پلاتانیوس، جمهوری دومینیک ^۹	۸	کاهش آب‌گرفتگی و تأمین آب سالم: درس‌های آموخته شده از مناطق کم ارتفاع شهرداری بشیرهات، هند ^{۱۰}

1. ATLAS.ti
2. Scientific Software Development
3. Barriers to Women's Menstrual Hygiene Practices during Recurrent Disasters and Displacement: A Qualitative Study
4. Is male out-migration associated with women's participation in post-disaster rebuilding? Evidence from Nepal after the 2015 Gorkha earthquake
5. Gender-based vulnerability and adaptive capacity in the disaster-prone coastal areas from an intersectionality perspective
6. Change in cyclone disaster vulnerability and response in coastal Bangladesh
7. Solar energy brightens lives and strengthens the resilience of geographically challenged communities in Bangladesh
8. Precarity and patriarchal bargain: women's experiences in post-disaster recovery housing after the 2011 Van earthquake
9. Waterlogging Mitigation and Safe Water Supply: Lessons Learnt from Low-Lying Areas of Bashirhat Municipality, India
10. Intersectionality, gender, and project-induced displacement in the informal city: The struggle over stormwater development in Los Platanitos, Dominican Republic

ادامه جدول ۲. لیست مقالات منتخب برای بررسی

کد	عنوان مقاله	کد	عنوان مقاله
۹	در نظر گرفتن عوامل متغیر زمانی و آسیب‌پذیری‌های اجتماعی در ارزیابی مبتنی بر عملکرد جوامع ساحلی در معرض طوفان‌ها ^۲	۱۰	سفر امیدوارانه مهاجران ناشی از تغییرات اقلیمی به سمت امنیت: پیشبرد مرزهای آسیب‌پذیری و سازگاری جنسیتی در بنگلادش ^۱
۱۱	ارزیابی آسیب‌پذیری بر اساس دیدگاه خانوارها در منطقه دامار چار در جنوب شرقی بنگلادش ^۳	۱۲	کمپ تخلیه به‌عنوان فضایی ناسازوارانه برای زنان ^۴
۱۳	تأثیر سوانح ساحلی بر زنان در مناطق حاشیه‌ای شهری: یک شاخص جدید ^۵	۱۴	مشارکت زنان در باز توانی پس از زلزله ۲۰۰۵ کشمیر، پاکستان ^۶
۱۵	ارزیابی آسیب‌پذیری جنسیتی و مدل پی. ای. آر. در دوره پس از سانحه: مطالعه موردی زلزله ۲۰۱۴ چیانگ‌رای، تایلند ^۸	۱۶	تسهیل کاهش پایدار خطرات سوانح در جوامع بومی: احیای جهان‌بینی، دانش و روش‌های بومی از طریق همکاری دوطرفه ^۷
۱۷	ارزیابی مبتنی بر جنسیت چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در باز توانی به‌موقع پس از طوفان ^{۱۱}	۱۸	ارزیابی بازایی و تاب‌آوری معیشت‌ها پس از زلزله در منطقه گورخا، استان گندکی، نپال ^۹
۱۹	بازسازی جامعه‌محور، شمول اجتماعی و مشارکت در نپال پس از زلزله ^{۱۲}	۲۰	امدادگر، تصمیم‌گیرنده و نان‌آور: رهبری برجسته زنان در تلاش‌های پس از زلزله ونچوان در مناطق روستایی سیچوان، چین ^{۱۱}
۲۱	زندگی با سیل‌های شهری در مترو مانیل: رویکردی جنسیتی به جابه‌جایی‌ها، کار و رویدادهای اقلیمی ^{۱۴}	۲۲	بازتاب خطرات سوانح در شاخص‌های توسعه ^{۱۳}
۲۳	زلزله بزرگ کانتو و عقلانی سازی زندگی توسط زنان مدرن ژاپنی ^{۱۶}	۲۴	تقویت تاب‌آوری در برابر زلزله در جوامع: اقدام گروه‌های زنان در نپال ^{۱۵}

1. Climate-induced migrant's hopeful journey toward security: Pushing the boundaries of gendered vulnerability and adaptability in Bangladesh
2. Considering Time-Varying Factors and Social Vulnerabilities in Performance-Based Assessment of Coastal Communities Exposed to Hurricanes
3. The evacuation camp as paradoxical space for women
4. Vulnerability assessment based on household views from the Dammar Char in Southeastern Bangladesh
5. Women's participation in disaster recovery after the 2005 Kashmir, Pakistan earthquake
6. Impact of Coastal Disasters on Women in Urban Slums: A New Index
7. Facilitating Sustainable Disaster Risk Reduction in Indigenous Communities: Reviving Indigenous Worldviews, Knowledge and Practices through Two-Way Partnering
8. Gender Vulnerability and PAR Model Assessment in the Post-Disaster Period: A Case Study from the 2014 Chiang Rai Earthquake, Thailand
9. Assessment of Recovery and Resilience Livelihoods after Earthquake in Gorkha District, Gandaki Province, Nepal
10. Gender-based evaluation of economic, social, and physical challenges in timely post-hurricane recovery
11. Rescuer, decision maker, and breadwinner: Women's predominant leadership across the post-Wenchuan earthquake efforts in rural areas, Sichuan, China
12. Community-Led Reconstruction, Social Inclusion and Participation in Post-earthquake Nepal
13. Reflecting Disaster Risk in Development Indicators
14. Living with urban floods in Metro Manila: a gender approach to mobilities, work and climatic events
15. Enhancing earthquake resilience of communities: an action by women's groups in Nepal
16. The Great Kanto Earthquake and Life-rationalization by modern Japanese women

ادامه جدول ۲. لیست مقالات منتخب برای بررسی

کد	عنوان مقاله	کد	عنوان مقاله
۲۵	دسترسی جنسیتی به منابع رسمی و غیررسمی در توسعه پس از سوانح در آند اکوادور ^۲	۲۶	سیلاب‌های شهری در لاگوس، نیجریه: الگوهای آسیب‌پذیری و تاب‌آوری در میان زنان ^۱
۲۷	بازسازی مسکن به‌عنوان بازتوانی اقتصادی-اجتماعی و دولت‌سازی: شواهدی از جنوب لبنان ^۴	۲۸	عناصر بد: کاترینا و منظره تغییر یافته بازتولید اجتماعی ^۳
۲۹	زلزله ۲۰۰۵ کشمیر - نگاهی به تجربه‌های زنان ^۶	۳۰	اسکان مجدد، توسعه و تغییر پس از سانحه: مطالعه موردی از زلزله ۱۹۹۰ منجیل در ایران ^۵
۳۱	آنچه زنان انجام می‌دهند: کار جنسیتی در سیل دره رود سرخ ^۸	۳۲	برجسته‌سازی زنان در سوانح: مسئله‌سازی حوزه خصوصی ^۷

این مقالات پس از ورود به محیط نرم‌افزار اطلس تی. آی از نه منظر موردبررسی قرار گرفتند: سال انتشار، نشریه، نویسندگان، کشور، قاره، نوع سانحه، روش پژوهش، روش‌های جمع‌آوری داده و نگرش اصلی مقاله به زنان. در جدول ۳، نمونه‌ای از اطلاعات دسته‌بندی‌شده مقالات منتخب برای بررسی تشریح شده است.

جدول ۳. نمونه‌ای از اطلاعات دسته‌بندی‌شده مقالات منتخب برای بررسی در پژوهش

کد/عنوان مقاله	سال انتشار	نشریه	نویسندگان	کشور	قاره	نوع سانحه	روش پژوهش/روش جمع‌آوری داده	نگرش موجود به زنان
۱/ آیا مهاجرت مردان به خارج از منطقه با مشارکت زنان در بازسازی پس از سانحه ارتباط دارد؟ شواهدی از نپال پس از زلزله ۲۰۱۵ گورخا ^{۱۲}	۲۰۲۳	سوانح ^{۱۱}	شانا اسکاگین ^{۱۰}	آمریکا	آمریکا	زلزله	ترکیبی/ پرسشنامه و مصاحبه ^۹	آسیب‌پذیر توانمند مشارکت‌کننده

- 1 . Urban flooding in Lagos, Nigeria: Patterns of vulnerability and resilience among women
- 2 . Gendered Access to Formal and Informal Resources in Postdisaster Development in the Ecuadorian Andes
- 3 . Bad elements: Katrina and the scoured landscape of social reproduction
- 4 . Housing Reconstruction as Socio-economic Recovery and State Building: Evidence from Southern Lebanon
- 5 . Post-disaster resettlement, development and change: a case study of the 1990 Manjil earthquake in Iran
- 6 . The 2005 Kashmir Earthquake - A perspective on women's experiences
- 7 . Making women visible in disasters: Problematising the private domain
- 8 . What women do: gendered labor in the Red River Valley flood
- 9 . Mixed Method/ Questionnaire, Interview
- 10 . Shana Scogin
- 11 . Disasters
- 12 . Is male out-migration associated with women's participation in post-disaster rebuilding? Evidence from Nepal after the 2015 Gorkha earthquake

برای تکمیل و اعتبارسنجی یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای تولیدات علمی، از یک روش تحلیل کمی مبتنی بر ارزیابی خبرگان استفاده شد. این مرحله باهدف سنجش میزان توافق متخصصان بر الگوهای استخراج‌شده از تحلیل محتوایی طراحی گردید. در این راستا، مجموعه‌ای از گزاره‌های کلیدی تدوین شد که محورهای اصلی پژوهش‌های مرتبط با نقش زنان در بازسازی پس از سوانح را پوشش می‌داد. این گزاره‌ها بر اساس یافته‌های تحلیل محتوایی انتخاب شدند تا مشخص شود آیا جهت‌گیری پژوهش‌های موجود بیشتر بر آسیب‌پذیری زنان تأکید دارد یا به ابعاد دیگری همچون توانمندسازی و مشارکت آنان نیز پرداخته شده است.

برای ارزیابی این گزاره‌ها، از مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای (از ۱: کاملاً مخالف تا ۵: کاملاً موافق) استفاده شد. جامعه هدف این ارزیابی متشکل از ۱۰ نفر از متخصصان و پژوهشگران در حوزه‌های مرتبط، شامل جامعه‌شناسی، معماری با گرایش بازسازی پس از سوانح و مطالعات جنسیت بود. امتیازات ارائه‌شده از سوی این گروه، از طریق محاسبه میانگین و انحراف معیار برای هر گزاره تحلیل شد تا میزان همگرایی نظرات آنان مشخص گردد.

هدف از به‌کارگیری این روش، افزایش دقت و قابلیت تعمیم‌یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل محتوایی بود. افزون بر این، بررسی میزان توافق یا اختلاف‌نظر میان خبرگان، امکان درک بهتر رویکردهای مختلف در پژوهش‌های موجود را فراهم ساخت و به شفاف‌سازی روندهای مطالعاتی در این حوزه کمک کرد. نتایج این ارزیابی نه تنها به تأیید یافته‌های تحلیل محتوایی انجامید، بلکه ابعاد جدیدی از نحوه مواجهه با موضوع زنان در بازسازی پس از سوانح را نیز روشن ساخت و پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده ارائه کرد.

علاوه بر تحلیل کیفی محتوای مقالات منتخب، در این پژوهش از روش‌های علم‌سنجی برای بررسی ساختار علمی حوزه مورد مطالعه بهره گرفته شد. در این راستا، تحلیل شبکه‌های هم‌رخدادی^۱ و هم‌تألفی^۲ میان پژوهشگران به‌عنوان به‌عنوان دو شاخص کلیدی در درک روندهای پژوهشی و تعاملات علمی مورد استفاده قرار گرفت. مجموعه داده‌های این بخش شامل ۳۲ مقاله منتخب از مرحله پیشین بود که پس از پالایش و غربالگری نهایی، انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و ترسیم ساختار ارتباطی میان مفاهیم و پژوهشگران، از نرم‌افزار «ووس ویور»^۳ استفاده شد. این ابزار امکان شناسایی خوشه‌های مفهومی، روندهای پژوهشی و روابط میان نویسندگان را فراهم می‌سازد و به درک الگوهای انتشار علمی در حوزه نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح کمک می‌کند.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش اول پژوهش. تولیدات علمی مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح چه الگوها و محورهای محتوایی را دنبال کرده‌اند؟

در پاسخ به پرسش اول پژوهش. بر اساس شکل ۲ و جدول ۴، واژگان پرتکرار مقالات منتخب شناسایی شدند. در ابر واژگان^۴، ده واژه کلیدی معنادار^۵ با بیشترین تکرار انتخاب و واژگان زیرمجموعه مرتبط با آن‌ها نیز معرفی گردید. همچنین، ارتباط هر واژه با موضوع پژوهش به‌طور دقیق مشخص شد.

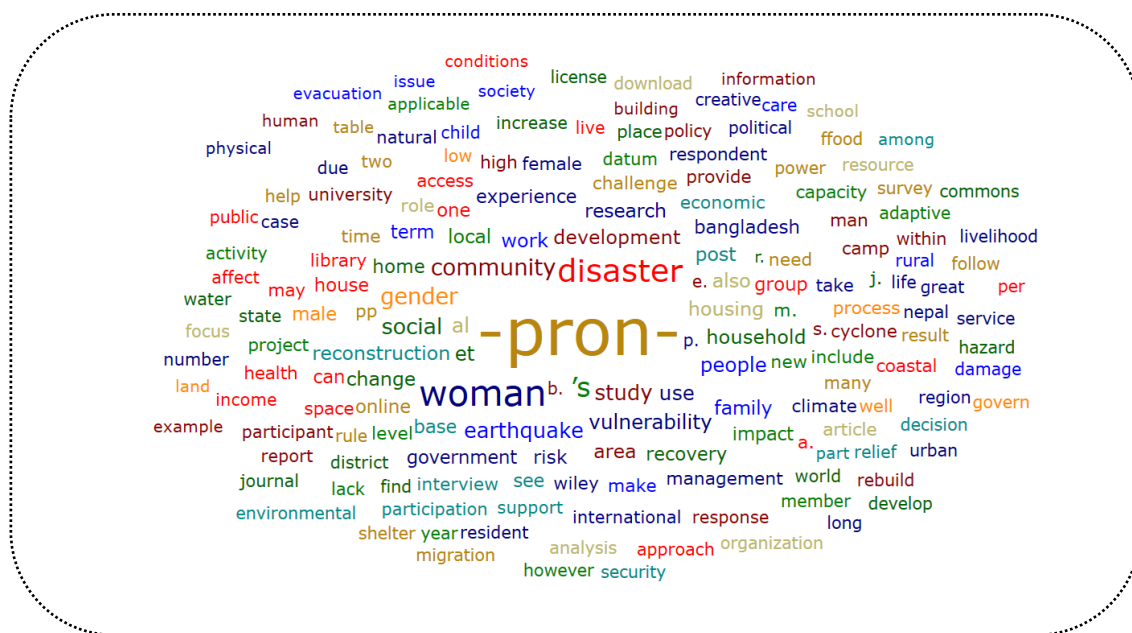
۱ . Co-Occurence

۲ . Co-Author

۳ . VOSviewer

۴ . Word Cloud

۵. منظور از واژه کلیدی معنادار کلماتی هستند که در روند پژوهش تأثیر بگذارند، به‌طور مثال کلمه Pron که در شکل ۲ از کلمات کلمات پر تکرار است. مخفف واژه Pronoun است و به معنای «ضمیر» که به دلیل معنادار نبودن در پژوهش حذف شده است.

شکل ۲. ابر واژگان پرتکرار مقالات منتخب برگرفته از نرم افزار اطلس تی. آی.

جدول ۴. واژگان پرتکرار مشخص شده در ابر واژگان، واژگان زیرمجموعه، تکرر واژگان و ارتباط آن‌ها با موضوع پژوهش

ردیف	واژه اصلی	واژگان زیر مجموعه	تکرار واژگان	ارتباط با موضوع مورد بررسی
۱	زن	زن - زنان ^۱	۱۹۳۰	جامعه آماری یا فرد مورد بررسی
۲	سانحه	سانحه - سوانح ^۲	۱۵۹۶	شرایط مورد بررسی
۳	اجتماع	اجتماع - اجتماعات ^۳	۷۰۴	بستر مورد بررسی
۴	جنسیت	جنسیت - جنسیت‌ها ^۴	۶۸۱	تحلیل تفاوت‌های جنسیتی
۵	جامعه ^۵	جامعه	۶۴۱	ویژگی‌های بستر مورد بررسی
۶	زلزله	زلزله - زلزله‌ها ^۶	۵۷۳	نمونه سوانح و شرایط بحرانی
۷	آسیب‌پذیری	آسیب‌پذیری - آسیب‌پذیری‌ها ^۷	۴۸۰	نگرش به زنان
۸	خانوار	خانوار - خانوارها ^۸	۴۲۸	بستر مورد بررسی
۹	مسکن‌گزینی/سازی	مسکن‌گزینی/سازی - مسکن‌گزینی/سازی‌ها ^۹	۴۰۸	کالبد مورد بررسی
۱۰	بازسازی	بازسازی - بازسازی‌ها ^{۱۰}	۴۰۱	فرآیند مورد بررسی

- 1 . Woman - Women
- 2 . Disaster - Disasters
- 3 . Community - Communities
- 4 . Gender - Genders
- 5 . Social
- 6 . Earthquake - Earthquakes
- 7 . Vulnerability - Vulnerabilities
- 8 . Household - Households
- 9 . Housing - Housings
- 10 . Reconstruction - Reconstructions

بررسی توزیع محتوایی تولیدات علمی نشان می‌دهد که تمرکز اصلی مقالات بر نقش و وضعیت زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح بوده است. اگرچه واژه‌های پرتکرار مانند «زن» (۱۹۳۰ بار) و «سانحه» (۱۵۹۶ بار) به دلیل حضور در راهبرد جستجو، بدیهی به نظر می‌رسند، اما تحلیل دقیق‌تر روابط میان این واژگان و خوشه‌بندی موضوعی آن‌ها می‌تواند روند کلی پژوهش‌ها را روشن‌تر سازد. تحلیل محتوای مقالات نشان می‌دهد که در بسیاری از پژوهش‌ها، زنان بیشتر در چارچوب «آسیب‌پذیری» (۴۸۰ بار تکرار) موردبررسی قرار گرفته‌اند تا در نقش‌های فعال و توانمندساز. این موضوع نشان‌دهنده رویکردی است که عمدتاً زنان را به‌عنوان گروهی آسیب‌دیده در سوانح در نظر گرفته و کمتر به نقش آن‌ها در فرآیندهای بازسازی و تصمیم‌گیری پرداخته است.

همچنین، تأکید بر مفاهیمی مانند «جنسیت» (۶۸۱ بار تکرار)، «اجتماع» (۷۰۴ بار) و «خانوار» (۴۲۸ بار) نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین علاوه بر عوامل فردی، به بررسی تأثیر بسترهای اجتماعی و خانوادگی در تجربه زنان از بازسازی پرداخته‌اند. با این حال، مشخص نیست که چه میزان از این مطالعات به تحلیل نقش فعال زنان و میزان مشارکت آن‌ها در فرآیندهای تصمیم‌گیری و مدیریت بازسازی اختصاص داشته است. بنابراین، اگرچه توزیع واژگان پرتکرار تصویری کلی از تمرکز پژوهش‌های پیشین ارائه می‌دهد، اما برای درک عمیق‌تر روندها، لازم است خوشه‌بندی موضوعی دقیق‌تری انجام شود و با نظر خبرگان، میزان تمرکز پژوهش‌ها بر ابعاد مختلف مشارکت زنان، چالش‌ها و فرصت‌های آن ارزیابی گردد.

با توجه به آنچه در بخش روش‌شناسی اشاره شده، برای تکمیل و اعتبارسنجی یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای تولیدات علمی، از یک روش تحلیل کمی مبتنی بر ارزیابی خبرگان استفاده شد (جدول ۵). در این بخش از پژوهش، از نظرات ۱۵ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران برجسته در حوزه‌های مرتبط با سوانح و جنسیت (ازجمله جامعه‌شناسی، معماری، مطالعات زنان و بازسازی پس از سانحه) بهره گرفته شد. این افراد بر اساس معیارهای مشخصی ازجمله داشتن حداقل ۱۰ سال سابقه کار تخصصی مرتبط، مدرک دکتری تخصصی، داشتن حداقل ۵ مقاله علمی-پژوهشی منتشرشده در مجلات معتبر و یا تجربه مشارکت در پروژه‌های پژوهشی یا اجرایی مرتبط، انتخاب شدند. در این روش، مجموعه‌ای از ۵ گزاره کلیدی که دیدگاه‌های مختلف درباره رویکرد پژوهش‌های موجود را پوشش می‌دهند، به خبرگان ارائه شد. پاسخ‌دهندگان موظف بودند به هر گزاره امتیازی بین ۱ (کاملاً مخالف) تا ۵ (کاملاً موافق) بدهند. در ادامه گزاره‌های ارائه‌شده قابل مشاهده است:

۱. پژوهش‌های موجود عمدتاً بر آسیب‌پذیری زنان در بازسازی پس از سوانح تمرکز دارند و کمتر به نقش فعال آن‌ها پرداخته‌اند.
 ۲. مطالعات کنونی بیشتر بر نقش زنان در بستر خانواده و اجتماع تمرکز کرده‌اند تا نقش مستقل و فردی آن‌ها در بازسازی.
 ۳. پژوهش‌های انجام‌شده به میزان کافی به نقش زنان در تصمیم‌گیری‌های کلان و سیاست‌گذاری بازسازی پرداخته‌اند.
 ۴. برای ایجاد تغییر در وضعیت زنان پس از سوانح، پژوهش‌های آینده باید بر توانمندسازی و مشارکت فعال آن‌ها در بازسازی تمرکز کنند.
 ۵. رویکردهای پژوهشی فعلی به تعادل مناسبی بین آسیب‌پذیری و توانمندی زنان رسیده‌اند و نیازی به تغییر اساسی در مسیر این مطالعات نیست.
- پس از جمع‌آوری داده‌ها از خبرگان، میانگین و انحراف معیار نمرات هر گزاره محاسبه شد.

جدول ۵. ارزیابی خبرگان از گزاره‌های مستخرج از داده‌های کیفی

ردیف	گزاره	میانگین	انحراف معیار
۱	تمرکز پژوهش‌ها بر آسیب‌پذیری	۴.۳	۰.۸
۲	تأکید بر بستر خانوادگی	۴.۱	۰.۹
۳	نقش زنان در تصمیم‌گیری‌ها	۲.۵	۱.۱
۴	ضرورت تمرکز بر توانمندسازی	۴.۶	۰.۶
۵	تعادل در رویکرد پژوهش‌ها	۲.۲	۱.۰

با توجه به نتایج حاصل، می‌توان ادعا کرد میانگین بالای گزاره‌های ۱ و ۲ تأیید می‌کند که خبرگان معتقدند پژوهش‌های موجود بر آسیب‌پذیری و نقش زنان در بستر اجتماعی و خانوادگی تأکید دارند. همچنین میانگین پایین گزاره ۳ نشان می‌دهد که مشارکت زنان در تصمیم‌گیری‌های بازسازی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از طرفی میانگین بالای گزاره ۴ نشان‌دهنده اجماع قوی بر نیاز به تغییر رویکرد پژوهش‌ها به سمت توانمندسازی زنان است. درحالی‌که میانگین پایین گزاره ۵ نشان می‌دهد که اغلب خبرگان پژوهش‌های فعلی را ناکافی دانسته‌اند و به تغییرات اساسی نیاز است.

این تحلیل نشان می‌دهد که پژوهش‌های مرتبط با نقش زنان در بازسازی پس از سوانح همچنان رویکردی آسیب‌محور دارند و کمتر به توانمندسازی و مشارکت فعال آن‌ها در تصمیم‌گیری پرداخته‌اند. برای بهبود این وضعیت، پژوهش‌های آینده باید بر افزایش نقش زنان در فرایندهای تصمیم‌گیری، بررسی سهم آن‌ها در مدیریت پروژه‌های بازسازی و طراحی راهکارهای عملی برای توانمندسازی آن‌ها متمرکز شوند.

جدول ۶. فراوانی کلیدواژگان و قدرت اتصال آن‌ها در مقالات منتخب برای موضوع پژوهش

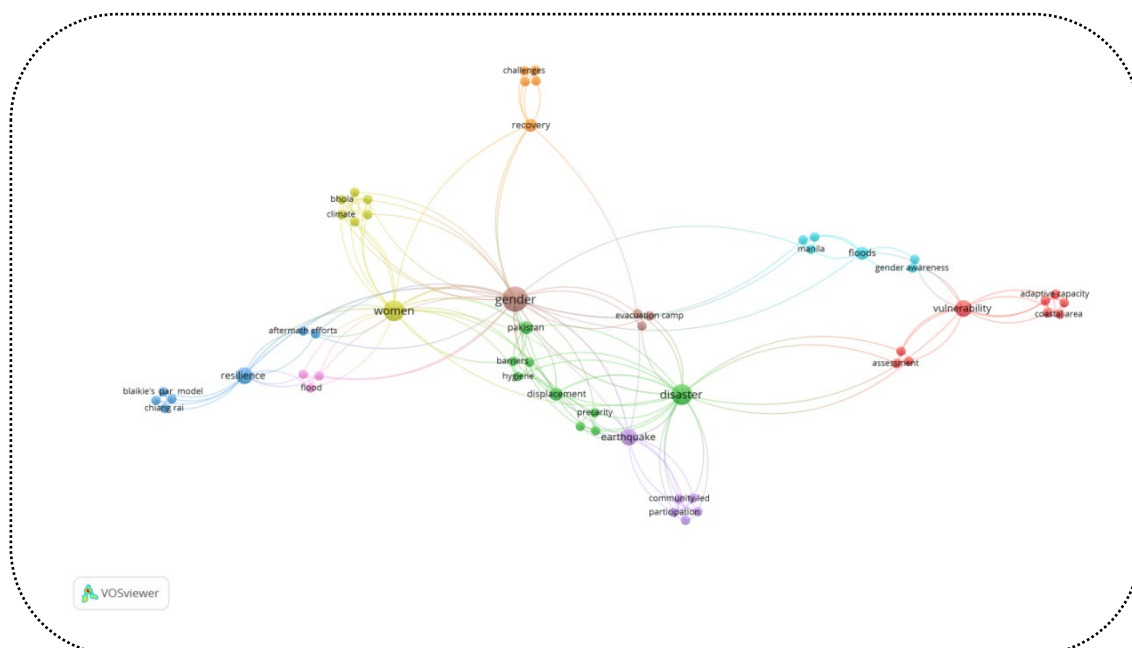
خوشه ۱ (۹ واژه)	قدرت اتصال	بسامد	خوشه ۲ (۹ واژه)	قدرت اتصال	بسامد
طرفیت سازگاری (Adaptive Capacity)	۵	۱	موانع (Barriers)	۶	۱
ارزیابی (Assessment)	۴	۱	سانحه (Disaster)	۲۶	۵
درختان رگرسیون تقویت‌شده (Boosted Regression Trees)	۵	۱	جابه‌جایی (Displacement)	۱۲	۲
تغییرات اقلیمی (Climate change)	۴	۱	بهداشت (Hygiene)	۶	۱
منطقه ساحلی (Coastal Area)	۵	۱	قاعدگی (Menstruation)	۶	۱
مناطق ساحلی بنگلادش (Coastal Bangladesh)	۵	۱	پاکستان (Pakistan)	۱۰	۲
مدیریت سوانح (Disaster Management)	۵	۱	معامله پدرسالارانه (Patriarchal Bargain)	۶	۱
ای.دی.ای.اس (Edas)	۵	۱	ناپایداری (Precarity)	۶	۱
آسیب‌پذیری (Vulnerability)	۱۲	۳	ترکیه (Turkey)	۶	۱

ادامه جدول ۶. فراوانی کلیدواژگان و قدرت اتصال آن‌ها در مقالات منتخب برای موضوع پژوهش

خوشه ۳ (۷ واژه)	قدرت اتصال	بسامد	خوشه ۴ (۷ واژه)	قدرت اتصال	بسامد
تلاش‌های پس از وقوع (Aftermath Efforts)	۴	۱	بهولا (Bhola)	۷	۱
مدل پی‌ای‌آر. بلیکی (Blaikie's PAR Model)	۴	۱	توانمندی (Capability)	۷	۱
چیانگ رای (Chiang rai)	۴	۱	اقلیم (Climate)	۷	۱
آسیب‌پذیری جنسیتی (Gender Vulnerability)	۴	۱	آزادی (Freedom)	۷	۱
رهبری (Leadership)	۴	۱	امنیت انسانی (Human Security)	۷	۱
پس از زلزله (Post Eartquake)	۴	۱	سوانح طبیعی (Natural Disaster)	۷	۱
تاب‌آوری (Resilience)	۱۳	۳	زنان (Women)	۲۶	۵
خوشه ۵ (۶ واژه)	قدرت اتصال	بسامد	خوشه ۶ (۶ واژه)	قدرت اتصال	بسامد
اجتماع‌محور (Community-led)	۶	۱	سیل (Flood)	۷	۲
زلزله (Earthquake)	۱۶	۳	آگاهی جنسیتی (Gender Awareness)	۳	۱
شمول (Inclusion)	۶	۱	مانیل (Manila)	۴	۱
نپال (Nepal)	۶	۱	کار جابه‌جایی (Mobility Work)	۴	۱
مشارکت (Participation)	۶	۱	اسکاتلند (Scotland)	۳	۱
بازسازی (Reconstruction)	۶	۱	شهری (Urban)	۴	۱

ادامه جدول ۶. فراوانی کلیدواژگان و قدرت اتصال آن‌ها در مقالات منتخب برای موضوع پژوهش

خوشه ۷ (۴ واژه)	قدرت اتصال	بسامد	خوشه ۸ (۴ واژه)	قدرت اتصال	بسامد
چالش‌ها (Challenges)	۴	۱	اردوگاه تخلیه (Evacuation Camp)	۴	۱
مبتنی بر جنسیت (Gender-Based)	۴	۱	جنسیت (Gender)	۳۴	۷
پس از طوفان (Post-Hurricane)	۴	۲	فضای متناقض‌نما (Paradoxical Space)	۴	۱
باز توانی (Recovery)	۸	۲	فیلیپین (Philippines)	۴	۱
خوشه ۹ (۳ واژه)	قدرت اتصال	بسامد	-	-	-
آسیب‌پذیری در برابر سوانح (Disaster Vulnerability)	۵	۱	-	-	-
سیل (Flood)	۵	۱	-	-	-
لاگوس شهری (Urban Lags)	۵	۱	-	-	-

شکل ۳. نقشه هم‌رخدادی واژگان مقالات منتخب حوزه پژوهش برگرفته از نرم‌افزار ووس ویور.

همچنین نتایج حاصل از تحلیل هم‌رخدادی واژگان در مقالات منتخب که با استفاده از نرم‌افزار ووس ویور انجام شده است، نشان‌دهنده شبکه‌ای از مفاهیم کلیدی مرتبط با موضوع پژوهش است. در این تحلیل، فراوانی کلیدواژگان و میزان اتصال آن‌ها در خوشه‌های معنایی مختلف (جدول ۶ و شکل ۳) بررسی شده‌اند تا روندهای مفهومی و تمرکز موضوعی پژوهش‌های پیشین مشخص گردد.

نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سانحه: یک مرور نظام‌مند

توزیع خوشه‌های مفهومی: واژگان استخراج‌شده در نه خوشه معنایی گروه‌بندی شده‌اند که هر خوشه بیانگر یک حوزه خاص از مطالعات مرتبط با بازسازی مسکن پس از سوانح با تأکید بر نقش زنان است. توزیع بسامد واژگان و میزان قدرت اتصال آن‌ها در شبکه هم‌رخدادی نشان می‌دهد که برخی از مفاهیم به‌صورت مرکزی در ادبیات پژوهش ظاهر شده‌اند، درحالی‌که برخی دیگر نقش حاشیه‌ای‌تر دارند.

بررسی خوشه‌های پرتکرار:

الف. خوشه‌های دارای واژگان با بسامد و قدرت اتصال بالا:

- خوشه ۲ (با رنگ سبز) **موانع و آسیب‌پذیری:** این خوشه شامل واژگانی است که به‌طور مستقیم به موانع اجتماعی و ساختاری در بازسازی پس از سوانح اشاره دارند. واژگان سانحه (بسامد: ۵، قدرت اتصال: ۲۶) و جابه‌جایی (بسامد: ۲، قدرت اتصال: ۱) نشان‌دهنده اهمیت شرایط بحرانی پس از سانحه و تأثیر آن بر جابه‌جایی افراد است. همچنین، حضور مفاهیمی مانند ناپایداری و معامله پدرسالارانه نشان می‌دهد که پژوهش‌ها به‌طور خاص به وضعیت ناپایداری اجتماعی و نقش سیستم‌های پدرسالارانه در تعیین موقعیت زنان پرداخته‌اند.
- خوشه ۶ (با رنگ آبی روشن) **سوانح، آگاهی جنسیتی و تحرک:** این خوشه به سوانح طبیعی، آگاهی جنسیتی و پویایی اجتماعی مرتبط است. واژه سیل (بسامد: ۲، قدرت اتصال: ۷) نشان‌دهنده توجه به سیل به‌عنوان یکی از مخاطرات اصلی در مقالات بررسی‌شده است. همچنین، مفاهیمی مانند آگاهی جنسیتی و کار جابه‌جایی بر تحلیل تأثیر سوانح بر پویایی جنسیتی و تحرک اجتماعی زنان تأکید دارند.
- خوشه ۳ (با رنگ آبی تیره) **تاب‌آوری و رهبری زنان:** این خوشه نشان‌دهنده تمرکز پژوهش‌ها بر تاب‌آوری و رهبری زنان در دوره پس از سانحه است. واژه تاب‌آوری (بسامد: ۳، قدرت اتصال: ۱۳) دارای قدرت اتصال بالایی است که گویای اهمیت مفهومی آن در مطالعات موردبررسی است. حضور واژه رهبری در این خوشه نشان می‌دهد که برخی از مطالعات به نقش رهبری زنان و عاملیت آنان در بازسازی مسکن پرداخته‌اند، اگرچه بسامد آن نسبت به سایر مفاهیم پایین‌تر است.

ب. خوشه‌هایی با تأکید بر بستر اجتماعی و سیاست‌گذاری:

- خوشه ۱ (با رنگ قرمز) **ظرفیت‌سازی و مدیریت سوانح:** این خوشه بر ابعاد کلان سیاست‌گذاری و ظرفیت‌های انطباقی در بازسازی پس از سوانح تأکید دارد. حضور واژگانی مانند ظرفیت‌سازی (قدرت اتصال: ۵) و مدیریت سوانح (قدرت اتصال: ۵) نشان‌دهنده نقش فرایندهای مدیریت بحران در بازسازی است. همچنین، هم‌رخدادی واژه تغییرات اقلیمی نشان می‌دهد که در برخی پژوهش‌ها، تأثیر تغییرات اقلیمی بر آسیب‌پذیری مناطق بحران‌زده موردتوجه بوده است.
- خوشه ۵ (با رنگ بنفش) **مشارکت اجتماعی:** این خوشه به مشارکت اجتماعی در بازسازی مسکن پس از سوانح اشاره دارد. واژه مشارکت (بسامد: ۱، قدرت اتصال: ۶) نشان‌دهنده تأکید برخی پژوهش‌ها بر حضور جامعه در تصمیم‌گیری‌های بازسازی است. بااین‌حال، میزان بسامد پایین این واژه نسبت به واژگان مرتبط با آسیب‌پذیری زنان، نشان‌دهنده کم‌توجهی پژوهش‌های پیشین به مشارکت واقعی زنان در فرایندهای بازسازی است.
- خوشه ۴ (با رنگ زرد) **ابعاد انسانی و محیطی سوانح:** این خوشه بر پیوند میان عوامل انسانی و محیطی در وقوع و پیامدهای سوانح تمرکز دارد. واژگانی نظیر امنیت انسانی، آزادی و اقلیم نشان‌دهنده توجه پژوهش‌ها به

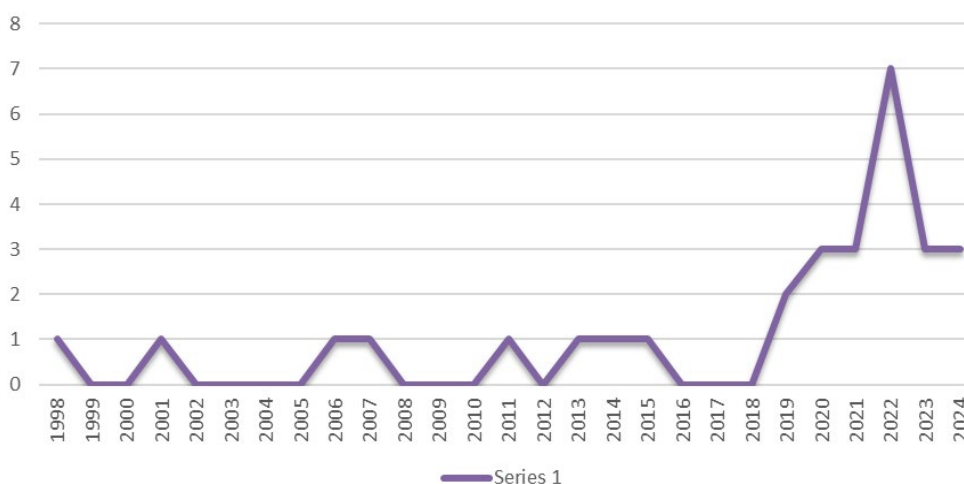
تأثیرات بلایا بر ابعاد مختلف زندگی و محیط‌زیست هستند.

- **خوشه ۷ (با رنگ نارنجی) چالش‌های جنسیتی پس از سانحه:** این خوشه به‌طور خاص بر چالش‌ها و مسائل جنسیتی پس از وقوع سوانح تمرکز دارد. واژگانی چون جنسیت، چالش‌ها و مبتنی بر جنسیت، محوریت مسائل جنسیتی را در این خوشه نشان می‌دهند.

تحلیل هم‌رخدادی واژگان در مقالات منتخب نشان می‌دهد که پژوهش‌های پیشین عمدتاً بر آسیب‌پذیری زنان در مواجهه با سوانح طبیعی تمرکز داشته‌اند (این تحلیل بر اعتبار تحلیل برگرفته از مطالعات کیفی می‌افزاید) و نقش آن‌ها در فرایندهای بازسازی و سیاست‌گذاری کمتر موردتوجه قرار گرفته است. واژگانی مانند سانحه، جابه‌جایی و آسیب‌پذیری از بسامد و قدرت اتصال بالایی برخوردارند که نشان‌دهنده تأکید پژوهش‌ها بر وضعیت بحرانی زنان پس از سوانح است. در مقابل، مفاهیمی همچون رهبری و مشارکت با بسامد پایین‌تر حاکی از کمبود مطالعاتی هستند که به بررسی مشارکت فعال زنان در تصمیم‌گیری و بازسازی پرداخته باشند. همچنین، حضور واژگان تغییرات اقلیمی و سوانح طبیعی در خوشه‌های مختلف بیانگر افزایش توجه به تأثیرات تغییرات اقلیمی بر تشدید آسیب‌پذیری گروه‌های خاص، از جمله زنان، است. از نظر جغرافیایی، تمرکز پژوهش‌ها بر کشورهایی مانند پاکستان، ترکیه، نپال و بنگلادش نشان می‌دهد که مطالعات عمدتاً در مناطقی صورت گرفته که به دلیل شرایط خاص اجتماعی و فرهنگی، زنان در معرض آسیب‌های بیشتری قرار دارند. این یافته‌ها ضرورت توجه بیشتر پژوهش‌های آینده به تحلیل نقش زنان در فرایندهای بازسازی، سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری را نشان می‌دهد تا تصویری جامع‌تر از چگونگی بازسازی مسکن پس از سوانح ارائه شود.

پاسخ به پرسش دوم پژوهش. سیر تحول و روند تکامل مطالعات مرتبط با جایگاه زنان در فرایند بازسازی مسکن پس از سوانح طی دهه‌های اخیر با توجه به عوامل کلیدی یا رویدادهای جهانی مؤثر بر این تغییرات چگونه بوده است؟

نمودار سیر رشد تولیدات علمی

شکل ۴. فراوانی انتشار تولیدات علمی در زمینه بازسازی مسکن پس از سوانح با تمرکز بر نقش زنان

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش درباره روند رشد و تغییرات در مطالعات مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح، شکل ۴ نشان می‌دهد که این حوزه طی دو دهه گذشته نوسانات متعددی را تجربه کرده است. در اواخر دهه ۱۹۹۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰، تعداد مقالات منتشرشده در این زمینه بسیار محدود بود و تنها چند مقاله به چاپ رسیده است که نشان‌دهنده توجه اندک پژوهشگران به این موضوع در آن دوره است (Cox, 1998). از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰، این حوزه با رکود نسبی مواجه بوده و جز در برخی سال‌ها مانند ۲۰۰۶، ۲۰۰۷ و ۲۰۱۱، پژوهشی در این زمینه انجام نشده است. انجام پژوهش در این سه سال می‌تواند با وقوع سوانح مهمی در این بازه زمانی مرتبط باشد که توجه جهانی را به مسائل بازسازی و به‌ویژه نقش زنان در این فرایند جلب کرده است. زلزله جاوه در اندونزی^۱ در سال ۲۰۰۶ (Fajarwati et al., 2020; Sa'diah & Monggilo, 2022)، گردباد سیدر در بنگلادش^۲ در سال ۲۰۰۷ (Paul et al., 2012)، زلزله و سونامی توهوکو در ژاپن در سال ۲۰۱۱ (Saito, 2012) و قیام‌های بهار عربی^۳ در سال ۲۰۱۱ (Esfandiari & Heideman, 2015) برخی از این رخدادها هستند.

جدول ۷. کثرت بالای رخداد سوانح پس از سال ۲۰۱۳ و توجه به موضوع زنان در این رخدادها

ردیف	سانحه	سال وقوع	نمونه‌هایی از پژوهش‌های دارای نگاه جنسیتی در سانحه مذکور	منبع
۱	توفان هایان (یولاندا) ^۶	۲۰۱۳	- آسیب‌پذیری‌های جنسیتی در زمان سوانح طبیعی: خشونت مرد به زن در فیلیپین پس از ابر طوفان هایان ^۴ - طوفان خشونت، افزایش مبارزه: زنان پس از طوفان هایان (یولاندا) ^۵ - ...	(Nguyen, 2019; Valerio, 2014)
۲	سیلاب در اروپای مرکزی	۲۰۱۳	- نقش جنسیت در آمادگی و رفتارهای پاسخگویی به ریسک سیلاب در صربستان ^۷ - تحلیل جنسیت، سن و شرایط مرگ‌ومیر ناشی از سیلاب‌ها و رانش زمین در ایتالیا ^۸ - ...	(Cvetković et al., 2018; Salvati et al., 2018)
۳	زلزله شیلی ^{۱۰}	۲۰۱۴	- جنسیت و رهبری پس از زلزله و سونامی در شیلی ^۹ - سلامت و امنیت زنان و دختران پس از سانحه: یک پژوهش کیفی در نپال پس از زلزله ^{۱۱} - زلزله: تأثیر بر اقتصاد نپال و زنان ^{۱۲} - ...	(Fernández Saavedra et al., 2023)
۴	زلزله نپال	۲۰۱۵	- ...	(Shakya, 2016; Tearne et al., 2021)

1 . Java Earthquake, Indonesia

2 . Cyclone Sidr, Bangladesh

3 . Arab Spring Uprisings

4 . Gendered Vulnerabilities in Times of Natural Disasters: Male-to-Female Violence in the Philippines in the Aftermath of Super Typhoon Haiyan

5 . Storm of Violence, Surge of Struggle: Women in the Aftermath of Typhoon Haiyan (Yolanda)

6 . Typhoon Haiyan (Yolanda)

7 . The Role of Gender in Preparedness and Response Behaviors towards Flood Risk in Serbia

8 . Gender, age and circumstances analysis of flood and landslide fatalities in Italy

9 . Gender and leadership in the wake of the earthquake and tsunami in Chile

10 . The Chile Earthquake

11 . The health and security of women and girls following disaster: A qualitative investigation in post-earthquake Nepal

12 . Earthquake: Impact on Nepalese economy and women

ادامه جدول ۷. کثرت بالای رخداد سوانح پس از سال ۲۰۱۳ و توجه به موضوع زنان در این رخدادها

ردیف	سانحه	سال وقوع	نمونه‌هایی از پژوهش‌های دارای نگاه جنسیتی در سانحه مذکور	منبع
۵	زلزله و سونامی اندونزی	۲۰۱۸	- درک آسیب‌پذیری نسبت به سونامی و خودکارآمدی در میان نوجوانان اندونزی: تأثیر جنسیت، مذهب، موقعیت جغرافیایی، سن، منبع اطلاعات خطر و تجربه‌های گذشته ^۱	(Hall et al., 2022; Kurniawan et al., 2021)
			- نقش زنان در توسعه جامعه پس از زلزله، سونامی و روانگرایی در سولاوسی مرکزی، اندونزی ^۲	
			- ...	
	آتش‌سوزی‌های استرالیا ^۳	۲۰۲۰-۲۰۱۹	- تأثیرات بازار کار ناشی از آتش‌سوزی‌ها و سیل‌ها در استرالیا: یک دیدگاه جنسیتی ^۳	(Hickson & Marshan, 2022)
			- بررسی مواجهه با گردباد، پریشانی پس از گردباد و تفاوت‌های جنسیتی پس از گردباد مارس ۲۰۲۰ در نشویل، تنسی ^۵	
۶	زلزله ترکیه	۲۰۲۳	- رابطه بین الگوی دوره قاعدگی و استرس پس از سانحه در زنان پس از زلزله ۲۰۲۳ ترکیه ^۶	(Ikhsan et al., 2017; Çelik et al., 2024)
			- تفاوت‌های جنسیتی در رفتارهای انسانی در طول زلزله ^۷	
۷	زلزله سوریه	۲۰۲۳	- بررسی راهبردهای مقابله مذهبی زنان و تأثیرات روانی آن‌ها پس از زلزله ۲۰۲۳ در سوریه ^۸	(Alsamara et al., 2024)
۸	موج گرما در اروپا	۲۰۲۳	- تفاوت‌های جنسی در مرگ‌ومیر مرتبط با موج گرما: یک مرور نظام‌مند و فرا تحلیل ^۹	(Pinho-Gomes et al., 2024)
			- تأثیرات سلامت روانی طوفان گرمسیری فریدی	
۹	طوفان فریدی	۲۰۲۳	- ۲۰۲۳ و رانش‌های زمینی منطقه جنوبی بر زنان مالاوی: بحران انسانی نادیده گرفته‌شده ^{۱۰}	(Kangoma et al., 2023)

- 1 . Perceptions of tsunami susceptibility and self-efficacy among adolescents in Indonesia: The influence of gender, religion, location, age, hazard information source, and past experience
- 2 . The Role of Women in Community Development after Earthquake, Tsunami, and Liquefaction in Central Sulawesi, Indonesia
- 3 . Labour Market Effects of Bushfires and Floods in Australia: A Gendered Perspective
- 4 . Australia Bushfires
- 5 . Examining tornado exposure, post-tornado distress, and gender following the March 2020 tornado in Nashville, Tennessee
- 6 . The relationship between menstrual cycle pattern and post-traumatic stress in women following the 2023 earthquake in Turkey
- 7 . Gender Differences in Human Behaviors During an Earthquake
- 8 . Exploring Women's Religious Coping Strategies and Psychological Impact After the 2023 Earthquake quake in Syria
- 9 . Sex differences in mortality associated with heatwaves: a systematic review and meta-analysis
- 10 . Mental health impact of the 2023 Tropical Cyclone Freddy and Southern region mudslides on Malawian women: the neglected humanitarian crisis

از سال ۲۰۱۳، رشد ملایم‌تری در تولیدات علمی این حوزه شاهد هستیم. این دوره هم‌زمان است با افزایش توجه به مسائل جنسیتی در سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی، به‌ویژه تصویب چارچوب سندی برای کاهش خطر سوانح (Zaidi & Fordham, 2021) در سال ۲۰۱۵ که به‌طور خاص بر اهمیت مشارکت زنان در مدیریت ریسک سوانح تأکید دارد. بااین‌حال، افزایش چشمگیر تعداد مقالات از سال ۲۰۱۹ به بعد رخ داده است، به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۲۲، بیشترین تعداد مقالات در این زمینه منتشر شده است. این رشد احتمالاً تحت تأثیر عواملی همچون افزایش بحران‌های زیست‌محیطی و رخداد سوانح، تغییر در سیاست‌های بازسازی پس از سوانح و افزایش توجه سازمان‌های بین‌المللی به نقش زنان در فرایندهای بازسازی بوده است (جدول ۷). بااین‌حال، روند انتشار مقالات در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ به ثبات نسبی رسیده و تعداد مقالات در این دو سال کاهش اندکی نشان می‌دهد.

پاسخ به پرسش سوم پژوهش. کدام مجلات علمی بیشترین سهم را در انتشار پژوهش‌های مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح داشته‌اند؟

برای پاسخ به این پرسش، داده‌های مربوط به مجلات منتشرکننده مقالات در این حوزه از میان ۳۲ مقاله نهایی (انتخاب‌شده و پس از مراحل غربالگری و بررسی معیارهای ورود و خروج) استخراج شد (جدول ۸). در این تحلیل، افزون بر فراوانی انتشار، شاخص‌های کیفی مجلات شامل اچ-ایندکس^۱، سایت اسکور^۲، رتبه‌بندی کیو و شاخص اس. اس. جی. آر.^۳ بر اساس داده‌های پایگاه‌های منتخب بررسی شده است تا میزان تأثیرگذاری این مجلات در گسترش دانش این حوزه ارزیابی گردد.

جدول ۸. مجلات با بیشترین انتشار در زمینه پژوهش

ردیف	نام مجله	تعداد سند	اچ-ایندکس	اس. جی. آر. (۲۰۲۳)	سایت اسکور (۲۰۲۳)	رتبه‌بندی
۱	سوانح (Disasters)	۵	۸۱	۰.۷۳۱	۵.۶	کیو-۱
۲	پژوهش‌های محیطی و بهداشت عمومی (Environmental Research (and Public Health	۲	۱۹۸	۰.۸۰۸	۷.۳	کیو-۲
	جنسیت، مکان و فرهنگ (Gender, Place & Culture)		۸۰	۰.۵۸۶	۴.۳	کیو-۱
	پژوهش و توسعه کوهستان (Mountain Research (and Development		۶۹	۰.۴۲۰	۳.۱	کیو-۲
	پایداری (Sustainability)		۱۶۹	۰.۶۷۲	۶.۸	کیو-۱

- 1 . H-index
- 2 . Cite Score
- 3 . SJR

مجله سوانح^۱؛ پیشرو در انتشار پژوهش‌های مرتبط با سوانح: بر اساس نتایج پژوهش حاضر (جدول ۵)، این مجله با انتشار ۵ مقاله، بیشترین سهم را در ادبیات علمی مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح دارد. این مجله که دارای ۱۱-ایندکس معادل ۸۱، سایت اسکور برابر با ۵.۶، رتبه‌بندی کیو-۱ و اس. جی. آر. معادل ۰.۷۳۱ است، از نشریات معتبر و تأثیرگذار در حوزه مطالعات سوانح به شمار می‌رود. با توجه به رتبه کیو-۱ و شاخص تأثیرگذاری اس. جی. آر. این مجله به‌عنوان یکی از منابع اصلی انتشار یافته‌های جدید در حوزه مدیریت بحران و بازسازی پس از سوانح شناخته می‌شود. انتشار ۵ مقاله در این زمینه نشان‌دهنده تمرکز بیشتر این مجله بر ابعاد اجتماعی و جنسیتی مدیریت سوانح است که می‌تواند به توسعه سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر شواهد در این حوزه کمک کند. استندهای بالا و کیفیت مقالات منتشرشده در این مجله، آن را به مرجع مهمی برای پژوهشگران حوزه بازسازی پس از سوانح تبدیل کرده است.

مجلات با انتشار متوسط؛ تأثیرگذاری در حوزه‌های بین‌رشته‌ای: پس از مجله سوانح، مجلات پژوهش‌های محیطی و بهداشت عمومی^۲ و جنسیت، مکان و فرهنگ^۳ هر یک با انتشار ۲ مقاله در رتبه‌های بعدی قرار دارند. مجله نخستین (اچ ایندکس ۱۹۸، رتبه کیو-۲، اس. جی. آر. ۰.۸۰۸) دارای گستره‌ای وسیع از موضوعات مرتبط با سلامت عمومی و محیط‌زیست است. جایگاه این مجله نشان می‌دهد که مطالعات مرتبط با زنان و بازسازی مسکن پس از سوانح در تعامل با مسائل بهداشت عمومی و پایداری محیطی اهمیت یافته است. مجله دوم (اچ ایندکس ۸۰، رتبه کیو-۱، اس. جی. آر. ۰.۵۸۶)، بر مباحث جنسیت و مکان تمرکز دارد و مقالات منتشرشده در آن نشان‌دهنده افزایش توجه به ابعاد اجتماعی و فرهنگی بازسازی پس از سانحه است.

سایر مجلات با تأکید بر ابعاد خاص پژوهش: علاوه بر مجلات فوق، دو مجله پژوهش و توسعه کوهستان^۴ و پایداری^۵ نیز هر یک با انتشار ۲ مقاله، در این حوزه نقش داشته‌اند. مجله نخستین (اچ ایندکس ۱۶۹، رتبه کیو-۱، اس. جی. آر. ۰.۶۷۲) یکی از منابع مهم در مطالعات مرتبط با پایداری است و انتشار مقالاتی در حوزه نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح در آن نشان می‌دهد که بازسازی پایدار، با رویکردهای عدالت جنسیتی و مدیریت فراگیر سوانح در حال تلفیق است. مجله بعدی (اچ ایندکس ۶۹، رتبه کیو-۲، اس. جی. آر. ۰.۴۲) بر چالش‌های توسعه مناطق کوهستانی تمرکز دارد که با انتشار مقالات مرتبط، به بررسی مسائل خاصی مانند تأثیرپذیری زنان از سوانح در مناطق جغرافیایی خاص و راهکارهای بازسازی در چنین مناطق پرداخته است.

نتایج این بررسی نشان می‌دهد که مطالعات مربوط به نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح بیشتر در مجلات مرتبط با سوانح، بهداشت عمومی، جنسیت و پایداری منتشر می‌شود. همچنین گفتمان علمی در مورد نقش زنان در بازسازی پس از سوانح در حال تکامل است و در طیف گسترده‌ای از مجلات معتبر منتشر می‌شود که این امر به افزایش آگاهی و توسعه راهکارهای جامع‌تر در این زمینه کمک می‌کند.

پاسخ به پرسش چهارم پژوهش. پیشگامی علمی (قاره‌ها، کشورها، دانشگاه‌ها و پژوهشگران برجسته) در حوزه نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح چگونه توزیع شده است؟

در پاسخ به پرسش چهارم پژوهش. بررسی پیشروان در تولیدات علمی مرتبط با نقش زنان در بازسازی مسکن

1. Disasters
2. Environmental Research and Public Health
3. Gender, Place & Culture
4. Mountain Research and Development
5. Sustainability

پس از سوانح نشان می‌دهد که قاره‌های آمریکا و آسیا، با بیشترین مشارکت در این حوزه نقش قابل توجهی داشته‌اند. ایالات متحده و کانادا در قاره آمریکا با ۱۳ مقاله و کشورهای آسیایی شامل چین، کره جنوبی، تایلند، ژاپن، امارات متحده عربی، پاکستان، ترکیه، نپال، بنگلادش، هند و ایران با ۱۲ مقاله، در صدر این مطالعات قرار دارند. قاره اروپا با ۵ مقاله و استرالیا با ۳ مقاله نیز در این حوزه حضور دارند، اما سهم کمتری نسبت به آمریکا و آسیا به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۹).

جدول ۹. فراوانی قاره‌ها به تفکیک کشورها در تولیدات علمی در زمینه پژوهش

ردیف	قاره	کشور	تعداد مشارکت در انتشار
۱	آمریکا	ایالات متحده آمریکا، کانادا	۱۳
۲	آسیا	چین، کره جنوبی، تایلند، ژاپن، امارات متحده عربی، پاکستان، ترکیه، نپال، بنگلادش، هند، ایران	۱۲
۳	اروپا	انگلستان، اسکاتلند	۵
۴	استرالیا	استرالیا	۳

جدول ۱۰. فراوانی دانشگاه‌ها به تفکیک کشورها در تولیدات علمی در زمینه پژوهش

ردیف	دانشگاه	تعداد سند	کشور	جایگاه در رتبه‌بندی ۲۰۲۴
۱	دانشگاه چیتاگونگ	۳	بنگلادش	۱۲۰۱ - ۱۴۰۰
	دانشگاه تگزاس-هوستون		ایالات متحده آمریکا	۶۶
	دانشگاه بانگابندو شیخ مجیب الرحمن		بنگلادش	-
۲	دانشگاه بیگم روکیا	۲	بنگلادش	-
	دانشگاه کاونتری		انگلستان	۵۲۶
	دانشگاه بین‌المللی نرگس ^۱		بنگلادش	۱۲۰۱ - ۱۴۰۰
	دانشگاه آلبرتا		کانادا	۹۶
	دانشگاه تهران		ایران	۳۶۸

در میان دانشگاه‌ها، دانشگاه چیتاگونگ^۲ از بنگلادش با ۳ مقاله بیشترین تولیدات را در این حوزه ارائه کرده که نشان‌دهنده تمرکز پژوهشی این دانشگاه در حوزه مورد مطالعه است. دانشگاه‌های دیگری مانند دانشگاه بیگم روکیا^۳ و دانشگاه بانگابندو شیخ مجیب الرحمن^۴ نیز از بنگلادش فعالانه در این زمینه پژوهش کرده‌اند. دانشگاه‌های دیگری از ایالات متحده (دانشگاه تگزاس - هوستون^۵)، کانادا (دانشگاه آلبرتا^۶)، انگلستان (دانشگاه کاونتری^۷) و ایران (دانشگاه تهران) نیز در این پژوهش‌ها مشارکت داشته‌اند که همه از دانشگاه‌های معتبر با رتبه‌های علمی بالا محسوب می‌شوند و به‌طور خاص در زمینه‌های مرتبط با مدیریت سوانح و کاهش خطرات مشارکت داشته‌اند (جدول ۱۰).

1. Daffodil International University

2. University of Chittagong

3. Begum Rokeya University

4. Bangabandhu Sheikh Mujibur Rahman University

5. University of Texas-Houston

6. University of Alberta

7. Coventry University

در سطح پژوهشگران، دو پژوهشگر از بنگلادش، ابورضا توفیق الاسلام^۱ و ادريس علم^۲، به ترتيب از دانشگاه بیگم روکیا و چیتاگونگ، با دو مقاله نقش فعالی در این حوزه داشته‌اند و به‌عنوان پیشرو در موضوع مدیریت و کاهش خطرات کالبدی سوانح با نگاه ویژه به زنان شناخته می‌شوند (جدول ۱۱). این یافته‌ها حاکی از این است که کشورهایی با خطر بالای سوانح، به‌ویژه در آسیا، بیشترین سهم را در تولید دانش مربوط به نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح دارند که نشان‌دهنده توجه بیشتر به پژوهش‌های کاربردی در این کشورها است.

جدول ۱۱. فراوانی نویسنده‌ها به تفکیک کشورها در تولیدات علمی موضوع پژوهش

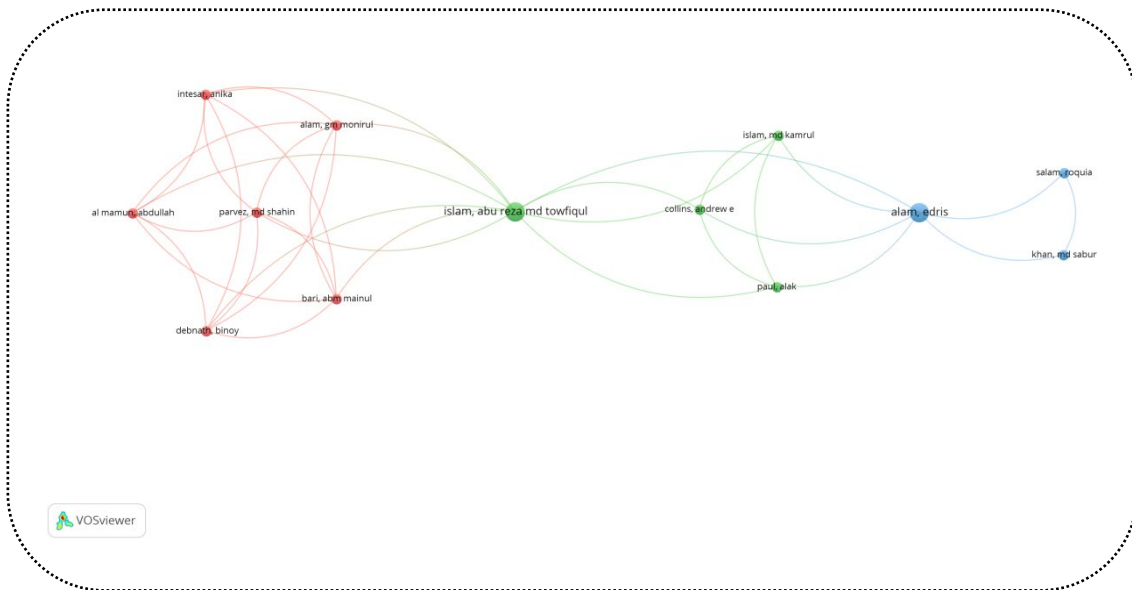
پژوهشگر	تعداد سند	دانشگاه	کشور	حوزه پژوهشی
ابورضا توفیق الاسلام	۲	دانشگاه بیگم روکیا	بنگلادش	مدیریت سوانح ۳
ادريس علم	۲	دانشگاه چیتاگونگ	بنگلادش	کاهش خطر سوانح ۴

در این مرحله، شبکه‌های هم‌تألیفی نویسندگان که به بازسازی مسکن پس از سوانح، با تمرکز بر نقش زنان، پرداخته بودند، ترسیم و تحلیل شدند. نتایج این بررسی در جدول ۱۲ و شکل ۵ قابل مشاهده است.

جدول ۱۲. فراوانی نویسندگان و قدرت اتصال آن‌ها در مقالات منتخب برای موضوع پژوهش

خوشه ۱ (۶ نویسنده)	قدرت اتصال	بسامد	خوشه ۲ (۴ نویسنده)	قدرت اتصال	بسامد
عبدالله المامون (Al Mamun, Abdullah)	۶	۱	اندرو ای. سیلینز (Cillins, Andrew E.)	۴	۱
جی. ام. منیرالعالم (Alam, G. M. Monirul)	۶	۱	ابو رضا ام. دی. توفیق الاسلام (Islam, Au Reza M. D.) (Towfiqul)	۱۰	۲
ای. بی. ام. معین الباری (BBari, A. B. M. Mainul)	۶	۱	ام. دی. کامرول اسلام (Islam, M. D. Kamrul)	۴	۱
بینوی دینات (Debnath, Binoy)	۶	۱	آلاک پاول (Paul, Alak)	۴	۱
آنیکا اینتسار (Intesar, Anika)	۶	۱	-	-	-
ام. دی. شاهین پرویز (Parvez, M. D. Shahin)	۶	۱	-	-	-
خوشه ۳ (۳ نویسنده)			قدرت اتصال	بسامد	
ادريس علم (Alam Edris)			۶	۲	
ام. دی. صبور خان (Khan, M. D. Sabur)			۲	۱	
رقیه سلام (Salam, Roquia)			۲	۱	

1. Abu Reza Md. Towfiqul Islam
2. Edris Alam
3. Disaster Management
4. Disaster Risk Reduction

شکل ۵. شبکه هم‌تألفی در تولیدات علمی در زمینه بازسازی مسکن پس از سوانح با تمرکز بر نقش زنان

جدول ۱۲، نشان‌دهنده توزیع نویسندگان در سه خوشه مختلف بر اساس بسامد (تعداد مقالاتی که نویسنده در آن‌ها مشارکت داشته است) و قدرت اتصال (میزان همکاری نویسنده با سایر پژوهشگران در شبکه علمی) است. این تحلیل می‌تواند به درک بهتر از ساختار همکاری علمی میان نویسندگان و میزان تأثیرگذاری آن‌ها در حوزه پژوهش کمک کند. تحلیل خوشه‌ها و مقایسه نویسندگان: در خوشه اول که شامل شش نویسنده است، نویسندگانی مانند عبدالله المامون، جی. ام. منیرالعالم و ای. بی. ام. معین الباری حضور دارند که دارای بیشترین قدرت اتصال (۶) هستند. این امر نشان‌دهنده شبکه همکاری قوی میان این پژوهشگران است، به گونه‌ای که آن‌ها به احتمال زیاد در چندین پژوهش مشترک مشارکت داشته‌اند. این گروه از نویسندگان بیشترین ارتباط علمی را دارند و می‌توان آن‌ها را از فعال‌ترین پژوهشگران در حوزه موردبررسی دانست.

در خوشه دوم که شامل چهار نویسنده است، ابورضا توفیق الاسلام بیشترین قدرت اتصال (۱۰) را دارد که نشان‌دهنده همکاری گسترده او با سایر پژوهشگران است. در این گروه، اندرو ای. سیلینز، ام. دی. کامرول اسلام و آلاک پاول حضور دارند که هرکدام تنها در یک مقاله مشارکت داشته‌اند و قدرت اتصال آن‌ها پایین‌تر است. در نتیجه، این خوشه از نظر ارتباط علمی میان نویسندگان نسبت به خوشه اول انسجام کمتری دارد، اما حضور نویسندگانی با قدرت اتصال بالا (ابورضا توفیق الاسلام) می‌تواند گویای نقش کلیدی او در این شبکه علمی باشد.

خوشه سوم که کوچک‌ترین گروه محسوب می‌شود، شامل سه نویسنده است. ادریس علم با دو مقاله و قدرت اتصال ۶، فعال‌ترین نویسنده این گروه محسوب می‌شود. در مقابل، ام. دی. صبور خان و روقیه سلام با قدرت اتصال ۲ و تنها یک مقاله، حضور کم‌رنگ‌تری در این حوزه دارند. به نظر می‌رسد این گروه نسبت به دو خوشه دیگر ارتباطات علمی ضعیف‌تری دارد و پژوهشگران آن به صورت پراکنده در این حوزه فعالیت داشته‌اند.

در نهایت، بررسی این جدول نشان می‌دهد که خوشه اول از نظر میزان همکاری و شبکه ارتباطی قوی‌ترین گروه است و نویسندگان آن مشارکت مستمری در این حوزه داشته‌اند. خوشه دوم اگرچه از نظر تعداد اعضا کوچک‌تر است، اما نویسندگانی با قدرت اتصال بالا در آن حضور دارند که نقش برجسته‌ای در پژوهش‌های این حوزه ایفا کرده است.

در مقابل، خوشه سوم کمترین انسجام را دارد و نویسندگان آن کمتر در پروژه‌های مشترک علمی مشارکت داشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف بررسی نظام‌مند ادبیات علمی پیرامون نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح انجام شده است. تحلیل ۳۲ مقاله منتخب از پایگاه‌های علمی اسکوپوس و وب‌آوساینس نشان می‌دهد که تمرکز اصلی پژوهش‌ها در این حوزه بر آسیب‌پذیری زنان بوده و با گذر زمان، گرایش به این موضوع افزایش یافته، هرچند این روند یکنواخت نبوده است. همچنین، برخی مجلات نقش پررنگ‌تری در انتشار مقالات این حوزه داشته‌اند و کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه بنگلادش، سهم بیشتری در تولیدات علمی مرتبط ایفا کرده‌اند.

تحلیل محتوایی مقالات نشان می‌دهد که دیدگاه غالب در این حوزه، تمرکز بر آسیب‌پذیری زنان است. برای تأیید این ادعا می‌توان گفت بسیاری از مقالات به بررسی عواملی همچون نابرابری‌های جنسیتی، فقر و محدودیت‌های دسترسی زنان به منابع و خدمات پرداخته‌اند که باعث افزایش آسیب‌پذیری آنان در برابر سوانح می‌شود. این یافته با مطالعات پیشین ازجمله پژوهش‌های ویسنر و همکاران (Blaikie et al., 1994)، الیور-اسمیت (Oliver-Smith, 1996)، ایب-کارلسن (Ayebe-Karlsson, 2020) و کلمان (Kelman, 2019) هم‌راستا هستند که معتقدند سوانح نخست به‌عنوان رخدادهایی طبیعی یا انسان‌ساخت ظاهر شده و سپس تأثیرات منفی خود را بر جمعیت‌های آسیب‌پذیر، نظیر زنان، اعمال می‌کنند. بنابراین، شدت و پیامدهای هر رخداد تا تبدیل آن به یک فاجعه علاوه بر مکان وقوع و شدت سانحه، به میزان افراد آسیب‌پذیر در آن جامعه بستگی دارد. نیومایر و پلامپر (Neumayer & Plümper, 2007) نیز با تأکید بر گروه زنان، آن‌ها را در شرایط پس از سانحه به دلیل تشدید نابرابری‌های جنسیتی حاصل از نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی آسیب‌پذیرتر در نظر می‌گیرند. درنتیجه معتقدند در چنین بستری زنان بیشتر رنج می‌کشند و به‌طور متوسط آمار مرگ‌ومیر آن‌ها ۱۴ برابر بیشتر از مردان گزارش شده است.

در تأیید بیشتر همین نگرش، آندرابی (Andrabi, 2021) در مطالعه‌ای بر وضعیت زنان پس از سوانح، به این نتیجه می‌رسد که نگرش رایجی که زنان را به‌مثابه «قربانیان منفعل» در سوانح می‌داند، نه‌تنها از آسیب‌پذیری آن‌ها نمی‌کاهد، بلکه به بازتولید و تشدید آن منجر می‌شود. این نگرش موجب نادیده گرفتن زنان به‌عنوان «عاملان تغییر و بهسازی» پس از سانحه شده و با زنانه‌سازی آسیب‌پذیری و قربانی‌نمایی آن‌ها، نظام جنسیتی پیش از سانحه را به‌طور پیوسته تداوم می‌بخشد. در این شرایط دشوار، زنان کماکان در تلاش‌اند تا با عبور از نقش‌های سنتی و تابوهای جنسیتی، نقش فعالی در بازسازی ایفا کنند. بر این اساس، رویکردهای آینده در این حوزه باید از تأکید صرف بر آسیب‌پذیری فراتر رفته و بر توانمندسازی و ظرفیت‌سازی برای زنان تمرکز کنند.

یکی دیگر از جنبه‌های مهم بررسی شده در این مطالعه، نقش اجتماع و خانوار در فرایند بازسازی است. تمرکز بسیاری از مقالات بر این مفاهیم نشان‌دهنده توجه پژوهشگران به بستر اجتماعی و فرهنگی بازسازی است. این یافته با نظریه «ساخت اجتماعی سوانح» همخوانی دارد که معتقد است سوانح صرفاً پدیده‌هایی طبیعی نیستند، بلکه ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز در بروز و پیامدهای آن‌ها نقش دارد (Quarantelli, 1999). باین‌حال، همان‌طور که کنن (Cannon, 1994) در مطالعه خود بر روی آسیب‌پذیری در برابر قحطی اشاره می‌کند، تحلیل بستر اجتماعی نباید صرفاً به سطح خانوار و اجتماع محدود شود، بلکه باید روابط قدرت، نابرابری‌های جنسیتی و عوامل

تبعیض آمیز در سطوح مختلف (محلی، ملی و بین‌المللی) را نیز در نظر بگیرد.

بررسی روند زمانی مقالات نشان داد که علاقه پژوهشگران به این حوزه در سال‌های اخیر افزایش یافته، اما این رشد همواره یکنواخت نبوده است. اگرچه این یافته می‌تواند نشان‌دهنده افزایش آگاهی درباره مسائل جنسیتی در بازسازی باشد، اما به دلیل محدودیت‌های روش‌شناختی، نمی‌توان آن را به‌عنوان یک‌روند قطعی تلقی کرد. بااین‌حال، این رویکرد با سیاست‌های بین‌المللی نظیر چارچوب سندی برای کاهش خطر سوانح که بر مشارکت زنان در مدیریت ریسک سوانح تأکید دارد، همسو است.

انتشار مقاله در مجلاتی مانند سوانح، پژوهش‌های محیطی و بهداشت عمومی و جنسیت، مکان و فرهنگ، نشان‌دهنده ماهیت میان‌رشته‌ای این حوزه مطالعاتی است. همچنین، بررسی کشورهای پیشرو در این حوزه نشان می‌دهد که کشورهای درحال توسعه، به‌ویژه بنگلادش، سهم قابل‌توجهی در تولید مقالات مرتبط داشته‌اند. این موضوع می‌تواند ناشی از تعداد بالای سوانح در این کشورها، آسیب‌پذیری شدید زنان و همچنین تلاش‌های فزاینده پژوهشگران محلی برای مستندسازی و تحلیل تجربیات بازسازی باشد. برای نمونه، آزاد و همکاران (Azad et al., 2013) در پژوهشی درباره وضعیت زنان و سیل در بنگلادش، نشان دادند که فقر، نقش‌های جنسیتی و محرومیت اجتماعی، به‌طور ویژه باعث آسیب‌پذیری مضاعف زنان می‌شود. آن‌ها دچار آسیب‌های جسمی می‌شوند، خانه‌های خود را از دست می‌دهند و در تأمین نیازهای اولیه مانند غذا، آب و بهداشت با مشکلات جدی مواجه می‌شوند. بیکاری گسترده در میان زنان فقیر پس از سیل و همچنین خشونت و آزاری که در پناهگاه‌ها تجربه می‌کنند، توانایی آن‌ها را برای مقابله با بحران و بازسازی زندگی‌شان به شدت کاهش می‌دهد. این عوامل در کنار هم زنان را در چرخه‌ای از آسیب‌پذیری گرفتار می‌کند.

نوآوری اصلی این پژوهش، در ارائه تصویری جامع و به‌روز از وضعیت مطالعات مربوط به نقش زنان در بازسازی مسکن پس از سوانح است. این مطالعه با بهره‌گیری از روش مرور نظام‌مند و تحلیل محتوای کمی و کیفی، به شناسایی مضامین کلیدی، روند زمانی، مجلات و کشورهای پیشرو و نیز خلأهای پژوهشی پرداخته است. یافته‌های این تحقیق می‌توانند مسیرهای جدیدی برای پژوهش‌های آینده در این حوزه ترسیم کنند؛ بااین‌حال، پژوهش حاضر نیز با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده است؛ ازجمله این که

تحلیل‌ها صرفاً مبتنی بر ۳۲ مقاله انتخابی بوده که ممکن است تمام ابعاد تولیدات علمی این حوزه را منعکس نکند. همچنین، این مطالعه صرفاً به مقالات منتشرشده در پایگاه‌های داده اسکوپوس و وب‌آوساینس محدودشده است که می‌تواند منجر به حذف برخی پژوهش‌های مرتبط منتشرشده در سایر پایگاه‌های علمی یا گزارش‌های سازمانی شود. در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه بیشتر مطالعات پیشین بر آسیب‌پذیری زنان در فرایند بازسازی مسکن پس از سوانح تأکید داشته‌اند، اما ضروری است که رویکردهای آینده به شناسایی ظرفیت‌ها و توانمندسازی زنان نیز توجه کنند. بهره‌گیری از رویکردهای میان‌رشته‌ای، توجه به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و جنسیتی سوانح و استفاده از روش‌های ترکیبی می‌تواند درک عمیق‌تری از این حوزه ارائه دهد و به سیاست‌گذاری‌های مؤثرتر و عادلانه‌تر در زمینه بازسازی پس از سوانح منجر شود.

پیشنهاد‌های اجرایی پژوهش

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در فرایند بازسازی، تمرکز بیشتری بر آسیب‌پذیری زنان تا توانمندسازی

آن‌ها وجود داشته و نقش زنان در تصمیم‌گیری‌های کلان، کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. بر این اساس، مجموعه‌ای از پیشنهاد‌های سیاستی ارائه می‌شود که می‌تواند به افزایش مشارکت معنادار زنان و کاهش تبعیض‌های ساختاری در بازسازی کمک کند.

۱. تدوین سیاست‌های حمایتی توانمند ساز: ضروری است که دولت‌ها با مشارکت فعال زنان، سیاست‌هایی را تدوین کنند که به توانمندسازی آنان اولویت دهد. این سیاست‌ها باید نه تنها بر اساس نیازهای واقعی زنان، بلکه همسو با اسناد بین‌المللی مانند چارچوب سندی برای کاهش خطر سوانح باشد. تدوین قوانین و مقرراتی که دسترسی زنان به منابع، تصمیم‌گیری‌های کلان و مالکیت را تسهیل کند، می‌تواند نقش مؤثری در تغییر شرایط داشته باشد.

۲. تأمین مالی هدفمند: دسترسی برابر زنان به منابع مالی یکی از موانع کلیدی در بازسازی است؛ بنابراین، دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی باید:

- تسهیلات کم‌بهره‌ای را برای زنان سرپرست خانوار و آسیب‌دیده فراهم کنند تا امکان بازسازی مسکن خود را داشته باشند.

- از گروه‌های خودیار زنان در حوزه ساخت‌وساز و تولید مصالح حمایت کرده و ظرفیت‌سازی کنند.

- دسترسی زنان به اعتبارات مالی و منابع بازسازی را تضمین کنند تا بتوانند در فرآیند بازسازی به‌طور مستقل مشارکت داشته باشند.

۳. مشاوره فنی و حقوقی: بسیاری از زنان در فرآیند بازسازی با چالش‌های فنی و حقوقی مواجه هستند که می‌تواند دسترسی آن‌ها به مسکن ایمن و پایدار را محدود کند؛ بنابراین، ارائه خدمات مشاوره‌ای زیر در این زمینه ضروری است:

- مشاوره رایگان در زمینه طراحی و ساخت مسکن مقاوم در برابر سوانح، به‌ویژه برای زنانی که سرپرست خانوار هستند.

- مشاوره حقوقی در زمینه مالکیت، ارث و مشکلات مرتبط با حقوق زنان در بازسازی.

- آگاهی‌بخشی درباره حقوق و مزایای قانونی زنان در فرایند بازسازی به‌منظور جلوگیری از تبعیض‌های احتمالی.

۴. آموزش‌های تخصصی: برای افزایش توانمندی زنان در مشارکت مؤثر در بازسازی، برگزاری دوره‌های آموزشی در حوزه‌های زیر ضروری است:

- آموزش مهارت‌های ساختمانی برای افزایش خودکفایی زنان در بازسازی خانه‌هایشان.

- آموزش مدیریت خطر و آمادگی در برابر سوانح به زنان برای افزایش تاب‌آوری جامعه.

- آگاهی‌بخشی درباره حقوق زنان، بهداشت اضطراری و راهکارهای مقابله با خشونت جنسیتی در شرایط بحرانی.

- تقویت مهارت‌های رهبری زنان برای مشارکت مؤثر در تصمیم‌گیری‌های محلی و فرایند‌های بازسازی.

۵. تقویت شبکه‌های اجتماعی زنان: ایجاد و حمایت از شبکه‌های اجتماعی زنان می‌تواند نقش مهمی در توانمندسازی آن‌ها داشته باشد. این شبکه‌ها می‌توانند بستری باشند برای:

- تبادل تجربه و اطلاعات درباره بازسازی و مدیریت منابع.

- ارائه حمایت روانی و اجتماعی به زنان آسیب‌دیده.

- بسیج منابع محلی برای مشارکت فعال زنان در بازسازی.

- افزایش مهارت‌های حرفه‌ای زنان و توانمندسازی آنان در حوزه‌های مختلف.

۶. تضمین مشارکت معنادار زنان در بازسازی: مشارکت زنان در تمامی مراحل بازسازی، از نیازسنجی تا اجرا و نظارت، باید واقعی و تأثیرگذار باشد. این مشارکت نباید صرفاً نمادین باشد، بلکه ضروری است به گونه‌ای طراحی شود که زنان نقش فعال و تصمیم‌گیرنده داشته باشند. همچنین لازم است به تنوع نیازهای زنان بر اساس سن، قومیت، مذهب و سایر ویژگی‌های اجتماعی توجه شود تا سیاست‌های بازسازی جامع‌تر و کارآمدتر باشند.
۷. طراحی برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی حساس به جنسیت: چالش‌های فرهنگی و اجتماعی یکی از موانع اصلی مشارکت زنان در بازسازی است. برای رفع این موانع، سیاست‌گذاران می‌توانند اقدامات زیر را انجام دهند:
 - جلسات ویژه‌ای برای زنان برگزار کنند تا در محیطی امن بتوانند مشکلات خود را بیان کنند.
 - از رهبران محلی و مذهبی برای حمایت از مشارکت زنان در بازسازی کمک بگیرند.
 - خدمات حمایتی مانند مهدکودک سیار و مراقبت‌های بهداشتی را فراهم کنند تا حضور زنان در پروژه‌های بازسازی تسهیل گردد.
 - با خشونت جنسیتی از طریق ایجاد فضاهای امن و ارائه حمایت‌های قانونی مقابله کنند.
۸. ارزیابی مستمر و مبتنی بر شواهد: برای تضمین اثربخشی برنامه‌های بازسازی و توانمندسازی زنان، لازم است ارزیابی‌های منظم با شاخص‌های کمی و کیفی انجام شود. برخی از شاخص‌های کلیدی شامل موارد زیر است:
 - میزان مشارکت زنان در بازسازی.
 - میزان دسترسی زنان به مسکن ایمن و پایدار.
 - میزان رضایت و احساس امنیت زنان در محیط‌های بازسازی‌شده.
 - تغییر در نگرش‌های جنسیتی و سطح توانمندی اقتصادی و اجتماعی زنان.
 جمع‌آوری داده‌ها باید از طریق نظرسنجی، مصاحبه و تحلیل اسناد به صورت شفاف انجام شود و نتایج آن برای بازنگری سیاست‌ها مورداستفاده قرار گیرد. به این ترتیب، برنامه‌های بازسازی می‌توانند با رویکردی پویا و اصلاح‌پذیر، به بهبود وضعیت زنان در بازسازی پس از بحران کمک کنند.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- با توجه به تمرکز غالب پژوهش‌ها بر آسیب‌پذیری زنان و شکاف‌های موجود در دانش، به‌ویژه در حوزه تصمیم‌گیری‌های کلان و تجارب زیسته، پژوهش‌های آینده می‌تواند بر حوزه‌های زیر متمرکز شود:
۱. مطالعات طولی بر توانمندسازی زنان
 - بررسی تغییرات نقش زنان در بازسازی مسکن و تأثیر سیاست‌ها و برنامه‌های بازسازی بر توانمندسازی پایدار آن‌ها.
 - استفاده از روش‌های ترکیبی (پیمایش‌های دوره‌ای، مصاحبه‌های عمیق و روایت نگاری) برای تحلیل روندهای بلندمدت.
 ۲. مطالعات تطبیقی بین فرهنگی و بین‌المللی
 - تحلیل تفاوت‌های نقش زنان در بازسازی در جوامع مختلف و شناسایی الگوهای موفق در سیاست‌های بازسازی.
 - استفاده از مطالعات موردی تطبیقی و داده‌های ثانویه برای استخراج درس آموخته‌ها از تجارب جهانی.
 ۳. پژوهش‌های کیفی با رویکرد مشارکتی

- تمرکز بر تجارب زیسته زنان از طریق مصاحبه‌های عمیق، تحلیل گفتمان و قوم‌نگاری.
 - مشارکت زنان در فرایند پژوهش به‌عنوان همکاران علمی، نه صرفاً منابع داده‌ای.
 - ۴. تحلیل نقش مردان و پویایی‌های جنسیتی در بازسازی
 - بررسی تعاملات جنسیتی، انتظارات اجتماعی و تأثیر نگرش‌های مردانه بر مشارکت زنان.
 - مطالعه راهکارهای جلب حمایت مردان در ترویج برابری جنسیتی در بازسازی.
 - ۵. نقد سیاست‌ها و برنامه‌های بازسازی از منظر جنسیت
 - تحلیل اسناد و سیاست‌های بازسازی برای ارزیابی میزان توجه به مسائل جنسیتی.
 - شناسایی موانع اجرایی و پیشنهاد اصلاحات برای افزایش کارآمدی سیاست‌ها.
 - ۶. توسعه و آزمون شاخص‌های بومی توانمندسازی زنان
 - طراحی شاخص‌های متناسب با بافت فرهنگی و اجتماعی هر جامعه برای سنجش میزان مشارکت و عاملیت زنان در بازسازی.
 - اعتبارسنجی این شاخص‌ها از طریق مطالعات میدانی و روش‌های آماری.
- این پژوهش‌ها می‌توانند به توسعه دانش، ارتقای سیاست‌های بازسازی و افزایش مشارکت زنان در فرآیندهای بازسازی مسکن پس از سوانح کمک کنند.

تقدیر و تشکر

مقاله حاضر برگرفته از مطالعات رساله دکتری معماری با عنوان «عاملیت زنان در بازسازی سرپناه دائم پس از سانحه با رویکرد تاب‌آوری تکاملی؛ مورد پژوهی سیلاب ۱۳۹۸ استان گلستان» است؛ که توسط نگارنده اول به راهنمایی نگارنده دوم و سوم در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی در حال انجام است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در خصوص انتشار این مقاله تضاد منافع وجود ندارد. علاوه بر این، موضوعات اخلاقی، از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، سوء رفتار، جعل داده‌ها، انتشار و ارسال مجدد و مکرر و همچنین، سیاست مجله در قبال استفاده از هوش مصنوعی از سوی نویسندگان رعایت شده است.

فهرست منابع

- ابراهیم‌زاده، ف.، مهدیزاده سراج، ف.، نوروزیان ملکی، س.، و پیری، س. (۱۴۰۲). ارزیابی تولیدات علمی در حوزه فعالیت جسمانی دانش‌آموزان با تمرکز بر ویژگی‌های کالبدی فضای باز در مدارس ابتدایی: یک مرور نظام‌مند. پژوهش‌نامه علم‌سنجی، ۹(۲)، ۳۸۵-۴۱۲. https://rsci.shahed.ac.ir/article_3706.html
- رئیس زاده، م.، و کرمعلی، م. (۱۴۰۱). ترسیم نقشه علمی مقالات حوزه ترومای نظامی با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی در مدلاین. طب نظامی، ۲۰(۵)، ۴۷۶-۴۸۷. https://militarymedj.bmsu.ac.ir/article_1000773.html
- محمودی، م.، و سودایی، ب. (۱۴۰۲). مطالعه تطبیقی نقشمایه زن در آثار هنری بین‌النهرین و سرسینجاق‌های لرستان بر اساس کهن‌الگوی یونگ. نگره، ۱۸(۶۷)، ۲۲۹-۲۴۳.
- <https://doi.org/10.22070/negareh.2022.14814.2826>

- Ahmadi Marzaleh, M., Peyravi, M., Moradi, H. A., & Raeyat Mohtashami, A. (2023). Women's reproductive health in disasters a systematic review. *Health Management & Information Science*, 10(2), 54-61. <https://doi.org/10.30476/jhmi.2023.100416.1188>
- Akerkar, S. (2007). Disaster mitigation and furthering women's rights: learning from the tsunami. *Gender, Technology and Development*, 11(3), 357-388. <https://doi.org/10.1177/097185240701100304>
- Alfonzo, P., Sakraida, T. J., & Hastings-Tolsma, M. (2014). Bibliometrics: Visualizing the impact of nursing research. *Online Journal of Nursing Informatics*, 18(1), 1-16. <https://www.researchgate.net/publication/284458471>
- Ali, Z. S. (2014). Visual representation of gender in flood coverage of Pakistani print media. *Weather and Climate Extremes*, 4, (August), 35-49. <https://doi.org/10.1016/j.wace.2014.04.001>
- Alsamara, K., Kakaje, A., Soqia, J., Ghareeb, A., Watson, L., Hadakie, R., Jawich, K., Al-Homsi, A. & Forbes, D. (2024). Exploring women's religious coping strategies and psychological impact after the 2023 earthquake in Syria. *Journal of Religion and Health*, 63(3), 2314-2326. <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02005-8>
- Anderson, M. B. (1994). Understanding the disaster-development continuum: gender analysis is the essential tool. *Gender & Development*, 2(1), 7-10. <https://doi.org/10.1080/09682869308519989>
- Andrabi, S. (2021). Decolonising knowledge production in disaster management: a feminist perspective. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 31(3), 202-214. <https://doi.org/10.1108/DPM-04-2021-0154>
- Ayeb-Karlsson, S. (2020). I do not like her going to the shelter: Stories on gendered disaster (im) mobility and wellbeing loss in Coastal Bangladesh. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50(101904). <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101904>
- Azad, A. K., Hossain, K. M., & Nasreen, M. (2013). Flood-induced vulnerabilities and problems encountered by women in northern Bangladesh. *International Journal of Disaster Risk Science*, 4(4), 190-199. <https://doi.org/10.1007/s13753-013-0020-z>
- Baniasadi, A., Salehi, K., Khodaie, E., Bagheri Noaparast, K. & Izanloo, B. (2023). Fairness in classroom assessment: A systematic review. *Asia-Pacific Education Researcher*, 32(1), 91-109. <https://doi.org/10.1007/s40299-021-00636-z>
- Baytiyeh, H. (2017). Why school resilience should be critical for the post-earthquake recovery of communities in divided societies. *Education and Urban Society*, 51(5), 693-711. <http://dx.doi.org/10.1177/0013124517747035>
- Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). *At Risk: Natural Hazards and People's Vulnerability and Disasters*. Routledge. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2729707>

- Bradshaw, S., & Fordham, M. (2013). *Women, Girls and Disasters: A Review for DFID*. Middlesex University.
<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5dc13dc640f0b637a1443e63/withdrawn-women-girls-disasters.pdf>
- Brolles, L., Derivois, D., Eva Joseph, N. E., Karray, A., Guillier Pasut, N., Mary Cénat, J., Pamphile, J., Marlise Lafontant, E., Richard Alexandre, M., Felix, G., & Chouvier, B. (2017). Art Workshop with Haitian Street Children in a Post-Earthquake Context: Resilience, Relationship and Socialisation. *International Journal of Art Therapy: Inscape*, 22(1), 2-7. <https://doi.org/10.1080/17454832.2016.1245768>
- Cannon, T. (1994). Vulnerability analysis and the explanation of natural disasters. In A. Varley (Ed.), *Disasters, Development and Environment* (pp. 14-30). John Wiley & Sons.
<https://www.sciepub.com/reference/121102>
- Çelik, M., Ercan, G., Ayaz, A., Yakut İpekoğlu, H., Baltacı, F., Kurtoğlu, M., Sevgican, Ş., Yardımcı, H. Ç., Küçükyılmaz, S., Özmen, C. G., Çayır, B., Düzcan, M. E., & Sevin, D. (2024). Gender differences in human behaviors during an earthquake. gender differences in human behaviors during an earthquake. In M. A. Erberik, A. Askan, & M.K. Kockar, (Eds.), *Proceedings of the 7th International Conference on Earthquake Engineering and Seismology (ICEES 2023)* (pp. 557–568). Springer.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-57357-6_47
- Cox, H. (1998). Women in Bushfire Territory. In E. Enarson, & B. H. Morrow (Eds.), *The Gendered Terrain of Disaster: Through Women's Eyes* (pp. 133-142). Praeger.
https://www.academia.edu/943557/The_Gendered_Terrain_of_Disaster_Through_Womens_Eyes_E_Enarson_and_B_H_Morrow_eds_1998
- Cox, R. S., Long, B. C., Jones, M. I., & Handler, R. J. (2008). Sequestering of suffering: Critical discourse analysis of natural disaster media coverage. *Journal of Health Psychology*, 13(4), 469-480. <https://doi.org/10.1177/1359105308088518>
- Cvetković, V. M., Roder, G., Öcal, A., Tarolli, P., & Dragičević, S. (2018). The role of gender in preparedness and response behaviors towards flood risk in Serbia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(12), 2761.
<https://doi.org/10.3390/ijerph15122761>
- Dufka, C. L. (1988). The Mexico City earthquake disaster. *Social Casework*, 69(3), 162-170.
<https://doi.org/10.1177/104438948806900305>
- Ebrahimzadeh, F., Mehdizadeh Saradj, F., Norouzian-Maleki, S., & Piri, S. (2024). Analysis of scientific products in the field of physical activity of students focusing on the physical characteristics of outdoor space in primary schools: A systematic review. *Scientometrics Research Journal*, 9(2), 385-412. <https://doi.org/10.22070/rsci.2022.15591.1551>
[In Persian].
- Enarson, E., & Pease, B. (2018). The gendered terrain of disaster: Through women's eyes. In B. Pease, & E. Enarson (Eds.), *Men, Masculinities and Disaster* (pp. 2-20). Routledge.
<https://www.routledge.com/Men-Masculinities-and-Disaster/Enarson-Pease/p/book/9781138324602?srsId=AfmBOOpGp4HMmobpApXPSGPVjpKjy0clLxQ4cjdqnxzaqlPLtv4hEN5->

- Esfandiari, H., & Heideman, K. (2015). The role and status of women after the Arab uprisings. *Strategic Sectors: Culture & Society*, 303-306. <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/01/The-Role-and-Status-of-Women-after-the-Arab-Uprisings.pdf>
- Fajarwati, A., Wardhani, A. G., & Sintesa, M. P. (2020). Journey of researches on gender and disaster in Indonesia. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 451(1), 021048. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/451/1/012048>
- Fatema, S. R., Islam, M. S., East, L., & Usher, K. (2019). Women's health-related vulnerabilities in natural disasters: a systematic review protocol. *BMJ Open*, 9(12), e032079. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-032079>
- Fatema, S. R., East, L., Islam, M. S., & Usher, K. (2021). Health impact and risk factors affecting South and Southeast Asian women following natural disasters: a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 11068. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111068>
- Fernández Saavedra, A. G., González Arias, R., Dema Moreno, S., & Cocina Díaz, V. (2023). Gender and leadership in the wake of the 2010 earthquake and tsunami in Chile. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 32(2), 323-336. <https://doi.org/10.1108/dpm-04-2022-0093>
- First, J. M. (2024). Examining Tornado exposure, post-tornado distress, and gender following the March 2020 Tornado in Nashville, Tennessee. *Environmental Hazards*, 24(3), 254-267. <https://doi.org/10.1080/17477891.2024.2379895>
- Fisher, S. (2010). Violence against women and natural disasters: findings from post-tsunami Sri Lanka. *Violence Against Women*, 16(8), 902-918. <https://doi.org/10.1177/1077801210377649>
- Gaillard, J. C., Fordham, M., & Sanz, K. (2015). Culture, gender and disaster: from vulnerability to capacities. In F. Kruger, G. Bankoff, B. Orlowski, L.F. Schipper (Eds.), *Cultures and Disasters: Understanding Cultural Framings in Disaster Risk Reduction* (pp. 222-234). Routledge. <https://eprints.ncl.ac.uk/216349>
- Gaillard, J. C., Gorman-Murray, A., & Fordham, M. (2017). Sexual and gender minorities in disaster. *gender, place and culture*, 24(1), 18-26. <http://dx.doi.org/10.1080/0966369X.2016.1263438>
- Gotham, K. F., & Cheek, W. (2017). Post-disaster recovery and rebuilding. In S. Hall. & R. Burdett (Eds.), *The SAGE Handbook of the 21st Century City* (pp. 279-297). Sage. https://www.researchgate.net/publication/319084991_Post-disaster_Recovery_and_Rebuilding
- Hall, S., Sloan-Aagard, C., Harris, R., Emmett, C., Prasetyadi, C., Pettersson, J., Cope, A., & Hamson Cox, M. (2022). Perceptions of tsunami susceptibility and self-efficacy among adolescents in Indonesia: The influence of gender, religion, location, age, hazard information source, and past experience. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 79(103151). <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103151>
- Hickson, J., & Marshan, J. (2022). Labour market effects of bushfires and floods in Australia: A Gendered perspective. *Economic Record*, 981-23. <https://doi.org/10.1111/1475-4932.12688>

- Ikhsan, M., Siregar, M. F. G., & Muharam, R. (2017). The relationship between ramadan fasting with menstrual cycle pattern changes in teenagers. *Middle East Fertility Society Journal*, 22(1), 43-47. <https://doi.org/10.1016/j.mefs.2016.08.004>
- Kangoma, M., Lubanga, F. A. & Bwanali, A. N. (2023). Mental health impact of the 2023 Tropical Cyclone Freddy and Southern Region Mudslides on Malawian women: The neglected humanitarian crisis. *International Journal of Surgery: Global Health*, 6(5), e0306. <https://doi.org/10.1097/GH9.0000000000000306>
- Kawachi, I., Aida, J., Hikichi, H. & Kondo, K. (2020). Disaster resilience in aging populations: lessons from the 2011 Great East Japan Earthquake and Tsunami. *Journal of the Royal Society of New Zealand*, 50(2), 263-278. <https://doi.org/10.1080/03036758.2020.1722186>
- Kelman, I. (2019). Axioms and actions for preventing disasters. *Progress in Disaster Science*, 2, 1-3. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pdisas.2019.100008>
- Khalaj, M., Kamali, M., Costa, M. E. V., & Capela, I. (2020). Green synthesis of nanomaterials-A scientometric assessment. *Journal of Cleaner Production*, 267, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122036>
- Kitchenham, B., & Charters, S. (2007). *Guidelines for Performing Systematic Literature Reviews in Software Engineering: EBSE Technical Report EBSE-2007-01*. Keele University, School of Computer Science and Mathematics, Software Engineering Group; University of Durham, Department of Computer Science. <https://www.researchgate.net/publication/302924724>
- Kurniawan, A., Maarif, S., & Rahardi, C. S. (2021). The role of women in community development after earthquake, tsunami, and liquefaction in Central Sulawesi, Indonesia. Ganaya. *Jurnal Ilmu Sosial dan Humaniora*, 4(2), 722-742. <http://dx.doi.org/10.37329/ganaya.v4i2.1420>
- Llorente-Marrón, M., Díaz-Fernández, M., Dema Moreno, S., & Méndez-Rodríguez, P. (2020-a). Socioeconomic consequences of natural disasters on gender relations: the case of Haiti. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50(101693). <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101693>
- Llorente-Marrón, M., Díaz-Fernández, M., Méndez-Rodríguez, P., & González Arias, R. (2020-b). Social vulnerability, gender and disasters. the case of Haiti in 2010. *Sustainability*, 12(9), 3574. <https://doi.org/10.3390/su12093574>
- Mahmoodi, M., & Sodaee, B. (2023). A Comparative study of the picture of women and accompanying motifs in mesopotamian artifacts and Lorestan pinheads based on yung's arche-type. *Negareh Journal*, 18(67), 229-243. <https://doi.org/10.22070/negareh.2022.14814.2826> [In Persian].
- Marangunić, N., & Granić, A. (2015). Technology acceptance model: A literature review from 1986 to 2013. *Universal Access in the Information Society*, 14, 81-95. <https://doi.org/10.1007/s10209-014-0348-1>
- Merigó, J. M., & Yang, J. B. (2017). Accounting research: a bibliometric analysis. *Australian Accounting Review*, 27(1), 1-30. <https://doi.org/10.1111/auar.12109>

- Meyer, K. (2020). *Adolescent Sexual and Reproductive Health Toolkit for Humanitarian Settings*. The Inter-Agency Working Group on Reproductive Health in Crises (IAWG). [https://cdn.iawg.rygn.io/documents/ASRH Toolkit 2020 Edition/English/ASRH Toolkit/IAWG-Toolkit_Full.pdf?mtime=20210719200645&focal=none](https://cdn.iawg.rygn.io/documents/ASRH_Toolkit_2020_Edition/English/ASRH_Toolkit/IAWG-Toolkit_Full.pdf?mtime=20210719200645&focal=none).
- Möller, A. M., Ansari, P., Ebrahim, N. A., & Khoo, S. (2016). Physical activity and aging research: A Bibliometric analysis. *Journal of Aging and Physical Activity*, 24(3), 476-483. <https://doi.org/10.1123/japa.2015-0188>
- Nahar, K., & Binti Tajuddin, N. A. (2022). A Systematic review on women's disaster adaptation strategies in changing climate. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 7(6), 257-269. <http://dx.doi.org/10.36348/sjhss.2022.v07i06.003>
- Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The gendered nature of natural disasters: the impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy, 1981-2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551-666. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x>
- Nguyen, H. T. (2018). Gendered vulnerabilities in times of natural disasters: male-to-female violence in the Philippines in the Aftermath of Super Typhoon Haiyan. *Violence Against Women*, 25(4), 421-440. <https://doi.org/10.1177/1077801218790701>
- Oliver-Smith, A. (1996). Anthropological research on hazards and disasters. *Annual Review of Anthropology*, 25, 303-328. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.25.1.303>
- Oxfam. (2005). *Oxfam Briefing Note: The Tsunami's Impact on Women*. Oxfam International. <https://policy-practice.oxfam.org/resources/the-tsunamis-impact-on-women-115038/>
- Paton, D., & Johnston, D. M. (2017). *Disaster Resilience: An Integrated Approach* (2nd ed.). Charles C Thomas Publisher. https://books.google.de/books/about/Disaster_Resilience.html?id=B-1VGNdM8lkC&redir_esc=y
- Paul, S. K., Paul, B. K., & Routray, J. K. (2012). Post-Cyclone Sidr nutritional status of women and children in coastal Bangladesh: An empirical study. *Natural Hazards*, 64, 19-36. <https://doi.org/10.1007/s11069-012-0223-4>
- Pérez-Gañán, R., Dema Moreno, S., González Arias, R., & Cocina Díaz, V. (2022). How Do Women Face the Emergency Following a Disaster? A PRISMA 2020 Systematic Review. *Natural Hazards*, 116, 51-77. <https://doi.org/10.1007/s11069-022-05663-7>
- Phibbs, S., Good, G., Severinsen, C., Woodbury, E., & Williamson, K. (2014). What about Us? Reported experiences of disabled people related to the Christchurch earthquakes. *Procedia Economics and Finance*, 18, 190-197. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00930-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00930-7)
- Pinho-Gomes, A., McIntosh, A., & Woodward, M. (2024). Sex differences in mortality associated with heatwaves: a systematic review and meta-analysis. *European Journal of Public Health*, 34(3), ckae144.283. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckae144.283>
- Quarantelli, E. L. (1999). What is a Disaster: Perspectives on the question. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 8(5), 370-452. <https://doi.org/10.1108/dpm.1999.8.5.370.3>

- Quigley, K. F., & Quigley, J. (2013). Of gods and men: selected print media coverage of natural disasters and industrial failures in three westminster countries. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 10(1), 137-160.
<https://doi.org/10.1515/jhsem-2012-0054>
- Raeeszadeh, M., & Karamali, M. (2018). Scientific mapping of military trauma papers using co-word analysis in MEDLINE. *Journal of Military Medicine*, 20(5), 476-487.
https://militarymedj.bmsu.ac.ir/article_1000773.html?lang=en [In Persian].
- Rivers, J. P. W. (1982). Women and children last: An essay on sex discrimination in disasters. *Disasters*, 6(4), 256-67. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.1982.tb00548.x>
- Rushton, A., Phibbs, S., Kenney, C., & Anderson, C. (2021-a). I wouldn't trade this country of ours for anything': place, identity and men's stories of the 2016 M7.8 Kaikōura/Waiau Earthquake. *Social and Cultural Geography*, 23(8), 1155-1173.
<https://doi.org/10.1080/14649365.2021.1907857>
- Rushton, A., Phibbs, S., Kenney, C., & Anderson, C. (2021-b). She'L Be Right': The place of gendered emotions in disasters. *Gender, Place and Culture*, 29(6), 793-815.
<https://doi.org/10.1080/0966369X.2021.1892595>
- Sa'diah, H., & Monggilo, Z. M. Z. (2022). Risk communication for earthquake mitigation in Indonesian women's prison. *Ultimacomm: Jurnal Ilmu Komunikasi*, 14(1), 124-143.
<https://doi.org/10.31937/ultimacomm.v14i1.2589>
- Saito, F. (2012). Women and the 2011 East Japan disaster. *Gender & Development*, 20(2), 265-279. <https://doi.org/10.1080/13552074.2012.687225>
- Salvati, P., Petrucci, O., Rossi, M., Biamchi, C., Pasqua, A. A., & Guzzetti, F. (2018). Gender, age and circumstances analysis of flood and landslide fatalities in Italy. *Science of the Total Environment*, 610-611, (January), 867-879.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.scitotenv.2017.08.064>
- Seager, J. (2014). Disasters are gendered: What's new? In A. Singh, & Z. Zommers (Eds.), *Reducing Disaster: Early Warning Systems for Climate Change* (pp. 265-281). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-94-017-8598-3_14
- Shakya, K. (2016). Earthquake: Impact on Nepalese economy and women. *Lowland Technology International*, 18(2), 75-82. <https://core.ac.uk/download/pdf/145190489.pdf>
- Tearne, J. E., Guragain, B., Ghimire, L., Leaning, J., & Newnham, E. A. (2021). The health and security of women and girls following disaster: a qualitative investigation in post-earthquake Nepal. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 66(102622).
<https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102622>
- Thurston, A. M., Stöckl, H., & Ranganathan, M. (2021). Natural hazards, disasters and violence against women and girls: a global mixed-methods systematic review. *BMJ Global Health*, 6(4), e004377. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-004377>
- Tyler, M., & Fairbrother, P. (2013). Bushfires are 'Men's Business': The importance of gender and rural hegemonic masculinity. *Journal of Rural Studies*, 30, 110-119.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2013.01.002>

- Valerio, K. A. (2014). Storm of violence, surge of struggle: Women in the aftermath of Typhoon Haiyan (Yolanda). *Asian Journal of Women's Studies*, 20(1), 148-163. <https://doi.org/10.1080/12259276.2014.11666177>
- Yumarni, T., & Amaratunga, D. (2018). Gender mainstreaming as a strategy to achieve sustainable post-disaster reconstruction. *Built Environment Project and Asset Management*, 8(5), 544-56. <https://doi.org/10.1108/BEPAM-10-2017-0086>
- Zaidi, R. Z., & Fordham, M. (2021). The missing half of the Sendai framework: Gender and women in the implementation of global disaster risk reduction policy. *Progress in Disaster Science*, 10(100170), 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2021.100170>